

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2016/01-02 szám

Tartalom

Villám

- [Párizs, 2015. november 13.](#)

Emlékezet

- [„Muszlim vagyok, de nem terrorista”](#)
- [Egy éve történt](#)
- [Nándi Mihály: Palesztina, a puszkaporos hordó](#)
- [Ballai László: A tömeggyilkosság társadalmi mintái](#)
- [Az aszaszinok](#)
- [Az iráni játszma](#)
- [Afganisztán és Irak](#)

Délibáb

- [Ahmed Zaki Abu Sádi: Imádság](#)
- [Ahmed Zaki Abu Sádi: A falu imádója](#)
- [Ibn Rúmi: Ramadani böjt](#)
- [Ibn Rúmi: A vak teherhordó](#)
- [Abu Nuvász: Egy keresztény leányra](#)
- [Lukáts János: Embercsapda, országcsapda...](#)
- [Batsányi János: A franciaországi változásokra](#)
- [József Attila: \(Ős patkány\)](#)
- [József Attila: Miben hisztek](#)
- [Ady Endre: Tegnap tegnap siratása](#)
- [Ady Endre: Város megvétele után](#)
- [Ernest Hemingway: Bérgyilkosok](#)
- [Bálint György: Halálraítéltek](#)
- [Ballai László: Mérgezés](#)

Húrok

- [Nándi Mihály: A csárdáskirálynő](#)
-

Villám

Párizs, 2015. november 13.

21:20 A nemzeti stadionban, a Stade de France-ban a francia–német barátságos mérkőzés közben egy robbanás történt a B bejáratnál. Két holttestet találtak a helyszínen, az egyikük öngyilkos merénylő robbanómellényben. Egy járókelő is megsérült.

21:25 A X. kerületben, a rue Bichat-n egy fekete Seat Leonnal érkező különítmény gépkarabélyokkal megölt tizenöt embert, sokakat pedig megsebesített.

21:29 Lövések dördültek az avenue de la République-on.

21:30 A második bomba robbant a Stade de France-nál.

21:32 A XIX. kerületben is lövöldöztek a fekete Seatos támadók. Nagyjából száz lőszerhüvelyt találtak a helyszínen.

21:36 A XI. kerületi Rue Charonne-nál újból egy feltűnt a fekete Seat. Az egyik étterem teraszán ülők közül 19-en meghaltak, 9-en életveszélyesen megsebesültek. Itt is körülbelül száz lőszerhüvelyt találtak.

21:40 Egy fekete Volkswagen Polo érkezett a Bataclan koncertteremhez. Három támadó berontott a terembe, löni kezdett, és túsul ejtette a bent lévőket.

21:43 Robbantás történt a boulevard Voltaire 253 számnál.

21:49 Lövések és robbanások hallatszottak a Bataclan színházból.

21:53 A harmadik bomba robbant a Stade de France stadionnál.

22:00 Lövések dördültek a boulevard Beaumarchais-n.

2015. november 13-án az Iszlám Állam nevű terrorszervezet gyilkosai AK–47-es gépkarabélyokkal és testükre erősített bombákkal több mint 130 ártatlan ember életét oltották ki Párizsban!

Emlékezet

„Muszlim vagyok, de nem terrorista”

A *Charlie Hebdo* satirikus hetilap munkatársai ellen Allah nevében elkövetett gyilkosságsorozat után muzulmánok tömegei tüntettek Párizsban e felirat alatt: „Muszlim vagyok, de nem terrorista”. Ugyanis az Isten nevét ajkára vevő igaz hívő mi másra gondolhatna, mint az erkölcsre?

A *Korán* – azaz az iszlám tanítása szerint Gábiel angyal közvetítésével a prófétának az Istentől sugalmazott könyv – más vallások szent irataival, így a *Védákkal* vagy a *Bibliával* ellentétben egyetlen ember látomásait tartalmazza, Mohamedét. A teljes mű, amint ma rendelkezésünkre áll, 114 szúrára (fejezetre) oszlik, amelyeket nagyjából az azokat alkotó versek számának csökkenő sorrendjében rendeztek el oly módon, hogy a rövid bevezető szakaszt követő 2. szúra 286 verset, a végén álló legrövidebb szúrák csak 3-4 verset tartalmaznak. A *Korán* ritmikus prózában készült, óarab mondákat, zsidó és keresztény eredetű legendákat ölel fel és költői színezetű, érzelemgazdag, vallásos szövegeket:

„Hát egyéb vagyok-e emberi követnél?
Hát csak embert küldött követül Allah?
Mondd meg nekik: ha a földön angyalok járnának
Bizonyára angyalt küldöttünk volna követül hozzájuk.”

A mű fantáziadús leírásokat tartalmaz a paradicsomról és a poklóról és az utolsó ítéletről:

„Ha eljő az eljövendő óra,
nem lesz neki tagadója,
lesújtó erre, felemelő arra.
Ha megreccsen a föld szörnyű recsegéssel,
és szétrepednek a hegyek dörgő repedéssel,
és szerteszórt porrá válnak széjjel,
három csoportban széledtek ti el.
Kik elől jártak a jóban, elősorakoznak.
Ők, akik Istenhez közeljutottak,
a gyönyör kertjében,
körüljárják őket örökéltű ifjak
és nagy szemű leányok,
mint a kagylóban rejtett gyöngyök, úgy ragyognak
jutalmul azért, mit a földön csináltak...”

(Benke József fordításai)

A fantáziadús szövegek persze sokhelyütt száraz törvényfelsorolásokkal váltakoznak, az Isten mindenhatóságának hosszas fejtegetését követően pedig Mohamed fanatikus felhívásokkal szólít fel a hitetlenek elleni harcra.

A *Korán* a muszlimok felfogása szerint más iratokkal össze nem hasonlítható szent könyv, túlvilági eredetű alkotás. A Mohamednek adott kinyilatkoztatások szerintük egy Allahnál található, jól őrzött táblára írt könyv kivonatai, amelyet még maga a Próféta sem ismert teljesen. A liberálisabb teológusok feltevése szerint ezt Allah a kinyilatkoztatás idején alkotta, az ortodoxok szerint ellenben öröktől fogva létezett az Istennél.

Mivel a *Korán* a görög filozófián nevelkedett gondolkodók kifinomultabb igényeit már nem elégítette ki, később sok mindent belemagyaráztak. Azt állították, hogy ami nyilvánvaló és látható benne, az csupán rejtett dolgok jelképe, sőt némelyek odáig mentek az apologetikában, hogy azt állították, a *Korán* minden szavában hétféle értelem lakozik, olyképpen, hogy a külső jelentések héját lebontva tárulkoznak fel a belső tartalmak, a legmélyebb értelmet azonban egyedül csak az Isten ismeri.

Homályos és ellentmondásokkal telt jellege már korán szükségessé tette a *Korán* magyarázatát, értelmezését. Az exegézisnek annál nagyobb lett a jelentősége, minél gyakrabban tették szükségessé a megváltozott viszonyok, hogy olyan kérdésekre keressenek feleletet a *Koránban*, amelyekkel a Próféta még nem foglalkozott. Azokban az esetekben, amelyekben az írás szavaiból a legjobb akarattal sem lehetett semmiféle következtetést levonni, a Próféta szóbeli nyilatkozataira, vagy az általa követett gyakorlatra hivatkoztak. E nagy gyűjteményekben, hadiszokban rögzített hagyományok, mint a Próféta „szent szokásai”, a „szunna” a *Korán* mellett az iszlám hitforrásává váltak. A szunnát persze nem mindenki ismeri el. Az olyan irányzatok, amelyek az általános szunnát nem tartják mértékadónak, pártoknak vagy szektáknak, „síanak” számítanak. A hadisz az alapja a teológusok fejtegetéseinek, véleményeik megegyezését, az „idzsmát” úgy tekintik, mint a nézet helyességének bizonyítékát. Mivel Mohamed állítólag azt hirdette, hogy követői sohasem azonosítanák magukat hamis tanítással, másrészt azonban a muszlimok megengedettnek tartottak kisebb eltéréseket az isteni rendtől – hiszen Allah irgalmasságában enged az emberek kívánságainak –, az idzsmával olyan vallási tekintély keletkezett, amely lehetővé tette a különböző nézetekhez való alkalmazkodást, és biztosította a szükséges mozgási teret a tan továbbfejlődéséhez. Az iszlám dogmatikáját a teológusok és filozófusok átfogó rendszerré dolgozták ki, és számos katekizmusban rögzítették.

A muszlimok egész elmélete és gyakorlata öt pilléren nyugszik: a tan igazságának elismerésén, valamint a négy vallási kötelesség, az istentisztelet látogatásának, a bűjtölésnek, a szegényadó fizetésének és a mekkai zarándoklatnak a teljesítésén.

Az iszlámhoz tartozás előfeltétele az a hitvallás, hogy „Nincs más isten Allahon kívül, és Mohamed az ő küldötte”. Az Isten örök, összehasonlíthatatlan lény, nem nemzették, maga sem nem nemzett, minden dolog teremtője és a világegyetem mindenható irányítója. Egyedül neki tulajdonítható abszolút és autonóm tevékenység, minden élő és élettelen tőle függ, és az ő akaratának van alárendelve. Allah a világot a semmiből a „legyen” szavával hívta létre. Hét eget és hét földet teremtett. Az eget emeletszerűen egymás felett helyezkednek el – sőt, ezek felett még hét fényár és sok éteri réteg van, végül pedig a hét részből álló paradicsom. Földünk

alatt még hat pokol helyezkedik el. A világ hat nap alatt készült el, a két elsőn teremtette az isten a földet, a két következőn mindent, ami rajta van és a két utolsón az egeket.

Ádámot, az első embert Allah agyagból és vízből alkotta, és életet lehelt belé. Az egész későbbi emberiséget azután Ádám gerincéből hozta létre, és hitvallást tettetett velük, így tehát minden ember már életét megelőző létében muszlim. Ezután ismét visszahelyezte Ádám gerincét, és trónusának egyik rekeszében összegyűjtötte az emberi lelkeket, amelyek várják, hogy elérkezzen a születésük ideje, és összekapcsolódjanak a számukra kijelölt testtel. A halálban lélek és test különválnak, hogy a végítélet napján a feltámadáskor ismét egyesüljön. Így minden embernek háromszoros élete van: preegzisztenciális, földi és posztegzisztenciális.

Az élőlények közülük a legtökéletesebbek az angyalok, a nem nélküli szellemlények, akiket fényből alkotott az isten, és nincsenek fizikai szükségleteik. A legjelentősebb közülük Gábiel, aki 23 év alatt közölte a Prófétával a Koránt, Mihály, az eső és a táplálék adományozója, Iszráfil, azaz Ráfael, aki majd megfűjja a végítélet harsonáját és Azrael, a halál angyala. A poklokat Málíknak, a paradicsom kapuját Ridván őrzi. Munkar és Nakír ellenőrzi az elhunytak hitét és tetteit. Két angyal, Hárút és Márút földi leányokba szeretett, büntetésből lábuknál fogva felakasztották őket egy Babilón mellett levő barlangban, ott tanították meg az embereket a varázslat művészetére. A Sátán vagy Diabolosz eredetileg szintén angyal volt, de kiűzték a paradicsomból, mert gőgjében nem akart az agyagból alkotott Ádám előtt leborulni. Alördögeivel igyekezik az embereket bűnre csábítani, amíg a végítéletkor meg nem semmisítik.

Az angyalokon kívül számtalan halandó, de csodás erőt birtokló jó és rossz dzsinn létezik, akiket az Isten a Számúmból, a sivatag forró leheletéből alkotott. Haláluk után a paradicsomba vagy a pokolba kerülnek. Ilyenfajta géniuszok már Ádám teremtése előtt is benépesítették a világot, de rosszakká és önteltekké váltak. Allah abban a reményben teremtette Ádámot, hogy az emberek jobbak lesznek, mint a dzsinnek.

Az isteni teremtés célja az ember, érte terült ki a föld szőnyege gyümölcsösökkel és oázisokkal, s föléje feszült sátorként az ég, amely termékenyítő esőt hullat. Az állatokat is kizárólag azért alkotta Allah, hogy élelemül és ruházatul szolgáljanak neki és szállítsák terheit. Az első emberpár Ádám és Éva volt. Az eredendő bűn tétele azonban nem jelenik meg velük kapcsolatban, mivel Ádám később megbánta vétkét, és bocsánatot nyert. Ádám, miután kiűzetett a túlvilági paradicsomból, lábát először a ceyloni Ádám-csúcsra tette, ahol ennek nyoma máig látható (ezt a buddhisták Buddha, a hinduk Visnu lábnyomának tekintik). Éva viszont Mekka környékén esett le a földre. Csak kétszáz évvel később találkoztak ismét az Arafát hegyén, s Ádám örömkönnyei ekkor színezték feketére a Kába követ. Az első ember Dzsiddában, Mekka kikötőjében halt meg, ahol sírja ma is megtekinthető.

Ádám volt az első próféta, aki az emberiséget az isteni kinyilatkoztatás alapján felvilágosította. Az összesen 124 ezer próféta közül 313 „küldöttet” az Isten különleges üzenet átadásával bízott meg; közülük Núhot, azaz Noét mintegy második Ádámnak tartják. A későbbi próféták között különösen azok jelentősek, akiknek kinyilatkoztatásai könyv alakban ránk maradtak, így pl. Mózes, Dávid és Jézus, hiszen a Tóra, a Zsoltárok és az evangéliumok Gábiel angyal által közölt szent iratnak számítanak. A legnagyobb és utolsó próféta: Mohamed, mivel őt nem egy meghatározott néphez, hanem minden emberhez küldötték. Ezért a *Korán* minden más szent könyvet, meghaladott és érvénytelenné tett, amennyiben az nincs összhangban vele. A misztikus spekuláció nem elégedett meg azzal, hogy a történeti Mohamedet a legnagyobb embernek

tekintse, hanem teljesen az isteni szférába utalta. Az „aqlot” látja benne, a tiszta értelmet, amely a világ meg-teremtése előtt az istennél volt, a bizonyíték erre Mohamed egyik állítólagos kijelentése: „Én már próféta voltam, amikor Ádám még a víz és az agyag között volt”.

Ha egy ember meghal, Munkar és Nakír angyal kikérdezi, és szükség esetén büntetést szab ki rá. A közönséges halandók ezután a sírban maradnak; a jók bepillanthatnak a paradicsomba, a gonoszoknak pedig kínokat kell elszenvedniük. Sokak szerint a próféták, a mártírok és a hit harcosai, valamint más kiváltságos személyek azonban nyomban haláluk után a mennyei kertekbe kerülnek. A mártírok a paradicsom örömeiből és vizéből részesülő zöld madarak begyében várják a feltámadást. Más nézet alapján azonban a hívők lelke a világ végéig a mekkai Zemzem-kútban, a hitetleneké a hadramauti Barahút-kútban él, de létezik olyan elképzelés is, amely szerint a legelső mennyországban tartózkodnak Ádám jobbán és balján. A halottak tulajdonképpeni megítélésére csak a végítélet napján kerül sor.

A közelgő világvéget az jelzi, hogy az általános korviszonyok egyre rosszabbodnak, és az iszlám törvényeit nem tartják be. Egy „mahdí” – azaz az istentől vezérelt személy – azután ideiglenesen helyreállítja a kalifák aranykorának jogrendjét, és visszaszorítja a hitelenség hatalmát, a pusztulás azonban végleg nem tartóztatható fel. Fellép ugyanis egy Antikrisztus, al-Daddzsál, aki sokakat tévútra vezet; megjelenik egy apokaliptikus állat, és Góg és Magóg harcias népe nagy pusztítást okoz. A szabadulást Krisztus visszatérése hozza meg. Jézus, aki mennybemenetele óta a mennyországban tartózkodott, leszáll, és lándzsájával megöli az Antikrisztust, megsemmisíti Gógot és Magógot, és sok évre megalapítja a béke és igazságosság birodalmát. Krisztus felveszi az iszlám vallást, megházasodik, gyermekeket nemz, elvégzi a muszlim istentiszteletet, minden disznót levág, és azután megszünteti a nem muszlimok fejadóját. A hitetleneknek ekkor választaniuk kell az iszlám hit vagy a kard között, tehát minden élő ember muszlim hitre tér. Jézus negyven évig marad a földön, azután meghal, és Medinában Mohamed mellé temetik.

A végítélet közeledését Iszráfil angyal harsonaszóval hirdeti ki. Minden élőlény meghal, és az egész világ elpusztul. Az isten helyreállítja a világrendet, az arkangyalokat új életre kelti, és Iszráfil másodszor fújja meg harsonáját, mire az összes ember feltámad, és a lelkek korábbi testükbe térnek, és összegyűlnek az ítélet helyén, „Jeruzsálem átalakult földjén”. Az ekkor megkezdődő végítélet napja addig tart, amíg az összes üdvözölt az égbe, az összes elkárhozott a pokolba nem kerül. Akkor az Isten leszáll az égből a földre, és oly világosan megmutatkozik a hívők előtt, mint a telihold. Az emberek megkapja sorsuk könyvét, amelybe az angyalok feljegyezték jó és rossz tetteiket, hogy Allah egyenként felelősségre vonhassa őket. Egy nagy mérlegen megmértetnek a cselekedetek, és a hit minden bűnt kiegyenlít. Miután az Isten kihirdeti ítéletét, a megtértek átmennek a nagy hídon, amely a pokol felett lesz kifeszítve. Az elkárhozottak pokolra süllyednek, a jók a mennybe jutnak, ahol először a „Próféta tavából” isznak, és ettől felüdülnek. Míg a hitetlenek és képmutatók örökké a pokolban maradnak, a többi bűnös bizonyos ideig tartó megtisztulás után kiszabadulhat onnan. A pokol lakóit tűz, hideg, kígyók, skorpiók, ütlegek és bűz gyötrik. A jók örökre a paradicsomban maradnak, ahol hús források csörgedeznek, és pompás gyümölcsfák nőnek. Ott nem részegítő borokat isznak, és duzzadó keblű szüzekben, a hurikban lelik örömüket.

A pokol és a paradicsom között terül el a limbus a gyermekek és elborult elméjük tartózkodási helye, akik sem jót, sem gonoszt nem cselekedtek. Némelyek szerint ez a közbülső terület egyfajta purgatórium, amelyben megtisztulnak a Próféta nélküli korok emberei és a

bocsánatos bűnök elkövetői, hogy végül bejussanak a paradicsomba.

A vallásosak üdvözülésének módjáról szőtt vaskos érzéki elképzelések nem kis mértékben járultak hozzá a muszlim harcosok bátorságának felszításához, mindamellett ezeket nem minden hívő értelmezi szó szerint; a misztikusok inkább annak a gyönyörnek képletes ábrázolásaként magyarázzák, amelyet az Isten látása nyújt.

Allah tehát minden emberi cselekményt előre meghatározott, így rendelve az embereket üdvözülésre vagy elkárhozásra. Az ebbe vetett hit olyan messzemenő fatalizmushoz vezethet, amely még ma is sok muszlimra jellemző. Ám az ortodoxokkal ellentétben a „kadariták” tagadják az eleve elrendelést, és az emberi szabad akaratot vallják.

Az iszlám elképzelése szerint a lehetséges emberi cselekvések öt csoportra oszthatók. Ezek a következők:

1. ami megparancsolt; ennek elmulasztásáért büntetés jár;
2. ami hasznos; ennek elvégzéséért jutalom jár, elmulasztást azonban nem jár büntetés;
3. ami tiltott; ennek elkövetéséért büntetés jár;
4. ami helytelenített; ennek elmulasztásáért jutalom jár, gyakorlásáért azonban nem jár büntetés;
5. ami közömbös; ezért sem jutalom, sem büntetés nem jár.

Akárcsak más vallások, az iszlám sem ismeri a vallási és világi kötelességek közötti különbségtételt, a kötelességekről szóló művekben ezért mindkettőt együtt tárgyalják, leggyakrabban oly módon, hogy a kultikus előírásokkal kezdik, és azután hagyományos sorrendben következnek azok a törvények, amelyek a dologi és kötelezvényjogra, az örökösödési, a házassági, a büntetőjogra, a „szent háborúra”, a rituális étkezésre és a bírósági eljárásra vonatkoznak.

Valamennyi vallási kötelesség közül a legfontosabb az a négy, amelyet az istenben és az ő prófétáiban való hittel együtt az iszlám öt tartópillérének neveznek.

1. A rituális ima (szálát) meghatározott formulákból és *Korán*-idézetekből áll, és előírt testmozgás kíséri. Mindig Mekka irányába fordulva kell végezni. Rituális mosakodás előzi meg, ehhez (pl. a sivatagban) víz helyett homokot is fel szabad használni. Naponta ötször kell végrehajtani: hajnalhasadáskor, délben, délután (naplemente előtt másfél órával), kevéssel naplemente után és két órával később. Pénteken a déli ima helyét a mecsetben tartott, prédikációval összekapcsolt istentisztelet foglalja el.
2. A böjtöt az egész ramadán hónap folyamán meg kell tartani. Ekkor napfelkeltétől napnyugtáig nem szabad sem enni, sem inni, sem dohányozni. Ez a hónap azért számít szentnek, mivel ekkor érkezett az égből a *Korán*.
3. A szegényadó (zakát) olyan illeték, amelyet meghatározott előírások szerint a tulajdon után készpénzben vagy természetben szednek be, vallási-jótékonyági célokra.
4. A mekkai zarándoklatot minden hívőnek legalább egyszer életében végre kell hajtania, ha erre képes.

A muszlimoknak nem szabad disznóhúst enniük, sem pedig bort inniük. Ezt a tilalmat ma gyakran annyira szó szerint veszik, hogy csak a borra értik, de például a pezsgőre vagy sörre nem. A *Korán*nak ugyanaz a verse, amely eltiltja a bort, a „maiszir játékot, a bálványköveket és a nyíllal

való szerencsejátékot is a Sátán művének” nyilvánítja. A körülmetélést a *Korán* nem parancsolja meg, de mégis általános szokás. A muszlim férfinak négy felesége lehet.

A muszlimok rendkívüli jelentőség tulajdonítanak az igaz hit birtoklásának, és kizárólag az iszlám területeket tartják törvényesnek, számukra az összes többi ország „a háború” területe. Lakóikat csak szerződés kötés esetében tartják tiszteletben, egyébként addig kell hadakozni ellenük, amíg megadják magukat. A pogányokkal addig kell küzdeni, amíg fel nem veszik az iszlámot, az „írás birtokosai”, vagyis a zsidók és a keresztények ezzel szemben, ha megadták magukat, tovább gyakorolhatják vallásukat, feltéve, hogy megfizetik a fejadót.

Az iszlám harcias természete elsősorban a „szent háború” parancsában mutatkozik meg, a harcnak a Próféta vallásának elterjesztését kell szolgálnia. Nincs ebben a nézetben semmi új a kereszténységhez képest, amely szintén igényt tart arra, hogy az egyedül igaz és abszolút vallás legyen, amelynek elfogadásától az egész emberiség örök üdvössége függ. Mivel a keresztények vallási elképzeléseiknek szintén objektív és cáfolhatatlan értéket tulajdonítanak, évszázadokkal ezelőtt még joguknak, sőt kötelezettségüknek tartották, hogy a „pogányok” és az „eretnekek” ellen minden erejükkel harcoljanak. Semmiért sem hullott még annyi vér a történelemben, mint a keresztért. Nem kevesebb, mint ezernégyszáz évnek kellett eltelnie a kereszténység történetéből, mire feltűnedezett a vallási tolerancia eszméje, amely azonban abszolút érvényűvé csak a XIX. századtól, a modern jogrendszerek kialakulásával együtt járó szekularizáció révén válhatott.

A szent háború az iszlám esetében is a hitértelmezés kérdése, amely szélesebb, történeti és politikai kontextusba illeszkedik. Nyilván teljesen máshogy fogták meg a XVIII. században a mohamedi világot újjáteremtteni akaró szaúdi vahabiták, mint az arab világ felzárkózásának kulcsát a XIX. századi nyugati kapitalista fejlődésben látó egyiptomi Mohamed Ali, vagy a XX. századi arab nemzeti felszabadítók, akik az iszlámot leigázó hitetlen nyugati gyarmatosítókkal szembeni összefogás eszközének tekintették.

Mohamed, „az Isten küldötte” nemcsak egy vallási mozgalmat vagy vallási közösséget, hanem egy államrendet akart létrehozni. Mivel pedig e teokratikus rendszer szigorúan erkölcsi meghatározottságú, megőrzésének követelménye máig elevenen él, különösen a „rend” szemszögéből káosznak tűnő és súlyos ellentmondásoktól hemzsegő nyugati liberális társadalmakkal szemben.

Egy éve történt

2015. január 7-én délelőtt két feketébe öltözött, álarcos, golyóálló mellényt viselő, Kalasnyikov-gépkarabéllyal és vadászpuskával felfegyverkezett alak rontott be Párizsban, a rue Nicolas-Appert 6. szám alatti irodába. A két házzal arrébb lévő *Charlie Hebdo* – az erősen vallásellenes és az iszlámot is sokszor kigúnyoló hetilap – székhelyére igyekeztek. Miután rájöttek, hogy

eltévesztették a címet, egy üvegajtót keresztüllöve kényszerítették az alkalmazottakat, igazítsák útba őket. Ezt követően átnyomultak a 10.-be, ám ott a lap szerkesztősége, a korábbi fenyegetések miatt minden feltűnés nélkül működött. Az épületbe belépve két takarítótól kellett megkérdezniük, hogy hol található a szerkesztőség, az egyiküket megölték, majd felfelé indultak a lépcsőn a második emeletre. Ott találkoztak Corinne Rey rajzolóval, aki megpróbálta a második helyett a harmadik emeletre vezetni őket, de egy újabb ember megfenyegetése után végül megtalálták a szerkesztőség kóddal védett ajtaját, amelyet fegyveres kényszer hatására kinyitottak nekik.

A két álarcos benyomult a helyiségbe – ahol szerda délelőtti lévén szerkesztőségi értekezletet tartottak –, és fegyvereikből tüzet nyitottak. Öt perc leforgása alatt mintegy ötven lövést adtak le, tíz embert megöltek – a hetilap nyolc munkatársát, egy vendéget és egy rendőrt –, valamint tizenegyet megsebesítettek, négyet életveszélyesen. A megszárlás közben az „*Allahou akbar*” (Isten a legnagyobb) és „*Vous allez payer, car vous avez insulté le Prophète*” (Megfizettek, mert sértegették a Prófétát) mondatokat kiabálták.

A merénylők a szerkesztőségből kimenekülve beszálltak a ház előtt álló fekete Citroën C3-ba, amelyet egy harmadik férfi vezetett oda, majd robogón távozott. A rue Allée verte-en át hajtottak el, ahol lövést váltottak egy kerékpáros rendőrről, majd a rue Pelée-n egy másik rendőrről is – ezekben nem sérült meg senki. A támadókat rögzítette egy videofelvétel, amint – francia nyelven, akcentus nélkül – az „*On a vengé le prophète Mohamed!*” (Megbosszultuk Mohamed profétát!) és az „*On a tué Charlie Hebdo!*” (Megöltük a Charlie Hebdot!) mondatokat kiabálták. Menekülés közben a boulevard Richard-Lenoiron fejbőltek egy korábban megsebesített rendőrt. A rendőr kivégzését az épület tetőterében tartózkodó újságírók egyike mobiltelefonjával rögzítette, a szörnyű felvétel bejárta a világsajtót.

A terroristák Párizs északi része felé menekültek. A place du Colonel-Fabiennél karamboloztak, ezért kocsijukat otthagyták, és egy Renault Clióval hajtottak tovább, amelyet vezetőjétől oroztak el. Az őket üldöző rendőrök a porte de Pantinnél nyomukat veszítették. Ám az autójukban felejtették egyikük – a 34 éves Saïd Kouachi – személyi igazolványát, testvérét, a 32 éves Chérif Kouachit pedig a járműben hagyott Molotov-koktélon talált ujjlenyomat alapján azonosították a nyomozók.

Szerdáról csütörtökre virradóra a rendőrség házkutatásokat végzett Reimsben, valamint Charleville-Mézières-ben, és felhívást tett közzé a gyanúsítottak fényképével. A 18 éves Mourad Hamyd, akinek a neve felmerült a támadók esetleges sofőrjeként, önként jelentkezett a rendőrségen, hogy igazolja magát. Másnap a terroristák kiraboltak egy benzinkutat Villers-Cotterêts-ben, majd másfél napi menekülés után a csütörtökről péntekre virradó éjszakát a város környéki hatalmas erdős területen töltötték, ahol időközben a rendőrség nagy erővel kereste őket. Január 9-én, pénteken reggel Nanteuil-le-Haudouin közelében gyalog jöttek ki az erdőből, majd egy újabb útonállást követően ismét gépkocsival menekültek tovább. Egy rendőrről tűzpárbajba keveredtek, és egyikük könnyebben megsérült. Ezt követően a merénylők behatoltak egy nyomda épületébe a Seine-et-Marne megyei Dammartin-en-Goële iparterületén. A tulajdonost túszul ejtették, de csakhamar elengedték. Az épületben egy másik alkalmazott is tartózkodott, de ő el tudott bújni, így otlétéről nem szereztek tudomást. A csendőrség bevetési csoportja telefonon megpróbált tárgyalásba bocsátkozni a terroristákkal, de ők nem reagáltak. Később a BFM-TV kapcsolatba tudott lépni velük – az Arab-félszigeti al-Kaida tagjainak

vallották magukat, bár a szervezet nem vállalta magára a támadást. Délután a főbejáraton keresztül a csendőrökre tüzet nyitva megpróbálták elhagyni az épületet, de gránátvetőkkel végeztek velük. Az épületben egy M82-es rakétavetőt, tíz füstgránátot, két Kalasnyikovot és két automata pisztolyt hagytak hátra.

Időközben január 8-án reggel Montrouge-ban, Párizs déli elővárosában egy könnyű kimenetelű közlekedési balesethez érkeztek ki a rendőrök, amikor egy – a balesetben nem érintett – lopott járműből kiszálló, fekete ruhás, golyóálló mellényt viselő, Kalasnyikovval és pisztollyal felfegyverkezett férfi tüzet nyitott rájuk. A támadásban egy rendőrnő meghalt, továbbá egy utcaseprő súlyosan megsebesült. A támadó – mint a DNS-azonosítás alapján utólag kiderült, a 33 éves, a Kouachi testvérekkel kapcsolatban álló Amedy Coulibaly – elmenekült a helyszínről.

Néhány órával a rendőrnő meggyilkolása után Amedy Coulibaly újabb támadásra felszólító elektronikus levelet kapott. Január 9-én, pénteken koradélután a párizsi Porte de Vincennes-nél behatolt egy kóser szupermarketbe, és az üzletben tartózkodók közül négyet megölt, tizenötöt pedig túszul ejtett. A túsok megölésével fenyegetőzött arra az esetre, ha a biztonsági erők támadást indítanak a Kouachi fivérek ellen a nyomdában. A Dammartin-en-Goële-i eseményekkel csaknem egy időben a rendőrség elit egysége behatolt az üzletbe, a túszejtőt tűzpárbajban megölték, a túsokat pedig kiszabadították. Az akcióban négy rendőr sérült meg. A helyszínen a támadás után két pisztolyt és két Kalasnyikovot találtak. Coulibaly barátnőjét, a 26 éves Hayat Boumeddiene-t még keresték a hatóságok, mert a gyanú szerint része volt a terrorcselekmények előkészítésében, de a török hírszerző szolgálat szerint 8-án, csütörtökön már átlépte a török-szír határt.

A meggyilkoltak száma összesen tizenhét, a sebesülteké huszonegy volt, közülük többen maradandó sérüléseket szenvedtek. Az öt meggyilkolt francia karikaturista közül ketten még abból a generációból származtak, akik először utasították el a tabukat a francia sajtóban, és lapjukat De Gaulle elnök halálának kigúnyolása miatt tiltották be.

A Kouachi fivéreket ismeretlen helyen, a rokonok meghívása nélkül és titokban temették el a hatóságok Reimsben és Gennevilliers-ben. 2015 áprilisában Mukallában, Jemenben egy amerikai robotrakéta megölte Nászir al-Anzit, az Arab-félszigeti al-Kaida egyik fővezérét, aki a támadást szervezte.

A merénylet az egész francia társadalomból, annak muszlim tagjaiból is felháborodott tiltakozást váltott ki. A gyilkosságok után megjelent első Charlie Hebdo-szám 7 millió példányban fogyott el, a lap előfizetőinek a száma 10-ről 200 ezerre nőtt, és 2,37 millió eurónyi adományt is érkezett a szerkesztőségbe. A nemzeti figyelem középpontjába került lap tavaly mintegy 30 millió eurós bevételt ért el.

Nándi Mihály: Palesztina, a puskaporos hordó

A britek 1915-ben független államot ígértek Palesztinában az araboknak, ha fellázadnak az Oszmán Birodalom ellen. 1917-ben azután Arthur Balfour, Nagy-Britannia külügyminisztere elkötelezte magát a zsidó állam létrehozása mellett ugyanitt, ahol akkor 750 000 arab és 65 000 zsidó élt. Arthur Koestler szerint azt történt, hogy az egyik nép odaígérte egy másik nép otthonát egy harmadiknak.

Az 1920-as sèvres-i békeszerződést követően a Török Birodalomtól elcsatolt és brit mandátum alá helyezett Palesztina területére nagyarányú zsidó bevándorlás kezdődött meg. Ábrahám utódait azonban az ősi földet a filiszteusok – vagyis a még régebbi kontinuitás – és nem mellesleg a status quo jogán szintén magukénak tekintő palesztinok azonban egyáltalán nem fogadták barátságosan és fegyveres támadásokkal zaklatták őket. A telepések válaszul szintén létrehozták gerillacsapataikat. A Wilson amerikai elnök által kiküldött King–Cran-bizottság jelentése így fogalmazta meg a helyzetet: „a zsidó állam megteremtése a Palesztinában élő nem zsidó lakosság polgári és vallási jogainak durva megsértéséhez vezet”. Mindazonáltal az 1920-as évek európai zsidó emigránsainak 68%-a az USA-ba igyekezett és csupán 3%-uk tartott a Közel-Keletre. Ám az Egyesült Államok jelentősen megszigorította bevándorlási törvényeit – amelyeken a hírhedt nürnbergi faji törvények bevezetését követően sem enyhített –, így az 1930-as évektől fogva a náci üldözések elől menekülő Palesztinába özönlöttek, ahol a zsidó népesség félmillióra, az összlakosság 30%-ára emelkedett, és ebből hatalmas villongások keletkeztek, amelyek összekapcsolódtak az arabok antikolonialista törekvéseivel is. Legjelentősebb megmozdulásuk az Izz ad-Dín al-Kasszem sejk vezette, 1935-ben induló lázadás a Favzí el-Kavakzsi vezetése alatt zajló 1936–1939-es fegyveres felkelésbe torkollott, amelyben igen jelentős tömegek vettek részt, 3112 palesztin 32 zsidó és 135 angol veszítette életét s megtorlásként a britek 110 vezetőt végeztek ki és 6000 embert internáltak.

A palesztin nemzeti mozgalom meghátrálásra készítette Nagy-Britanniát, amely az 1939-ben kiadott Fehér Könyvben a következő öt éves periódusban 75 000 főre korlátozta a bevándorlást (a felkelést megelőző három évben 134 000 fő érkezett), majd 1944–49 között annak teljes beszüntetését is megígérte (kivéve azt az esetet, ha a bevándorlás palesztin vezetők jóváhagyásával történik). Végül 1949-re a britek függetlenséget ígértek Palesztinának. Az 1939-es Fehér Könyv lényegében tehát feladta a Balfour-nyilatkozat zsidó nemzeti otthon megteremtésével kapcsolatos elveit, és nem csak a felkelés, hanem annak a veszélynek az elhárítása miatt is, hogy az arabok együttműködjenek a tengelyhatalmakkal, ha a palesztinok ügyét Anglia nem rendezi igazságosan. A Fehér Könyv persze a zsidókból erőteljesen tiltakozást váltott ki.

1945 kora tavaszán a britek az Egyiptomtól és Szudántól Irakig és az Arab-öböl térségéig elterülő arab országokból létrehozták az Arab Ligát, hogy az hűségesen szolgálja érdekeiket, s mind politikai és katonai, mind gazdasági téren ellensúlyozza a nagy szövetséges, az Egyesült Államok II. világháború alatt megnövekedett befolyását. A Ligát Egyiptom, Szíria, Transzjordánia, Irak, Szaúd-Arábia és Libanon alapították, majd hetedik tagként Jemen is csatlakozott hozzájuk. Az arab államok a brit mandátum alatti Palesztina iránt is kinyilvánították érdeklődésüket, amelyet egy a Liga által kinevezett tag képviselt. A Ligabeli országok helyeselték a palesztinok cionista telepítések elleni fellépését s bár sajnálatoknak adtak hangot a fasizmus által megsemmisítésre ítélt európai zsidóság sorsával kapcsolatban, leszögezték, hogy semmi sem lenne igazágtalanabb, mint az európai zsidók problémáját egy másik igazágtalanság révén rendezni, amelynek a palesztinai arabok lennének az áldozatai.

Az 1946. július 22-én a palesztinai brit főhadiszállás, a King David Hotel ellen zsidó terroristák által elkövetett, 91 halálos áldozatot követelő robbantás után a válsághelyzet rendezése nem tűrt halasztást. 33 igen, 13 nem és 10 tartózkodás mellett elfogadták az ENSZ 1947-es közgyűlésére kidolgozott és beterjesztett palesztin rendezési tervet, amelynek alapján egy arab és egy izraeli állam jött volna létre, míg Jeruzsálemet ENSZ igazgatás alá helyezték volna. Ám a nemmel szavazó Arab Liga államai nem fogadták el az érvényes döntést. Az 1946 közepétől szinte folyamatos utcai zavargások és erőszakos cselekmények ezután fegyveres összecsapásokba torkoltak Palesztinában. A britek mindkét felet lefegyverezve igyekeztek kordában tartani az eszkalálódó eseményeket, ugyanakkor tartották magukat a kiürítési tervekhez, amely szerint Izrael állam földjét 1948. május 15-én kell elhagynia az utolsó katonájuknak. Május 14-én Dávid Ben-Gúrión kikiáltotta a szabad és független Ciont, azaz Izrael államát, amelyet azonnal megtámadtak az őt körülvevő arab államok, és kitört az első arab–izraeli háború. A harcok következtében az ENSZ becslése szerint 711 000 ember, a korábbi arab lakosság 80%-a hagyta el Izraelt.

Az 1956-ban lezajlott szuezi válságot követően a Sínai-félszigeten húzózó határvonalat ENSZ-ellenőrzés alá helyezték, hogy csökkentsék az arab és izraeli csapatok összecsapásának veszélyét. 1964-ben Jeruzsálemben megalakult a politikai és félkatonai jellegű Palesztinai Felszabadítási Szervezet, amely céljának, vagyis az Izrael által megszállt palesztin területek felszabadításának eléréséért a terrorizmus eszközeitől sem riadt vissza. 1967-ben Egyiptom, Szíria és Jordánia jelentős erőkkel lezárta az izraeli határt, kiutasította az ENSZ békefenntartókat és Izraelt blokád alá vette a Vörös-tenger felől. Izrael ezekre az akciókra válaszul megelőző fegyveres támadást indított az arab országok ellen, és döntő győzelmet aratott. Három óra alatt befejezte a történelem első döntő légi villámháborúját, egyiptomi, szíriai, jordániai és iraki repülőtereken több mint 400 repülőgépet megsemmisítve, és hat nap alatt elfoglalta Ciszjordániát, Gázát, a Sínai-félszigetet és a Golán-fennsíkot. A katonai akadémiákon azóta is hatnapos háborúként oktatott diadalmas hadművelet azonban súlyos következményekkel járt mind a közeli, mind a világbékére nézve. Izrael olyan fölényesen győzött, hogy mélyen megalázta az arabokat, akik most még kevésbé fogadták el szomszédjuknak azt az országot, amely hatalmas területeket foglalt el tőlük milliányi embert téve földönfutóvá. Az első arab–izraeli háború menekültjeinek a Ciszjordániában, a Gázai-övezetben és a Sínai-félszigeten kialakított táborokat is el kellett hagyniuk, a megszállt területeket pedig Izrael a nemzetközi joggal dacolva a sajátjának tekintette, és oda nagyszámú, a Szovjetunióból és Afrikából érkezett bevándorlót telepített le. A nemzetközi jogba ütköző telepítési politika a Jordán nyugati partján kifejezetten az ottani etnikai viszonyok gyökeres megváltoztatását célozta.

Az izraeli kormányok nem ismerték el az ENSZ 1967. november 22-i határozatát, pedig az Izraelnek – az általa mindig is követelt garanciák mellett – nagyobb területet juttatott (20 800 km²-t), mint amennyit a cionista mozgalom 1947-ben elégségesnek ismert el (14 100 km²), éppen annyit, amennyit Izrael Állam hivatalosan elegendőnek jelentett ki (1948 és 1967 közt) a zsidó bevándorlás biztosításához. A konfliktusok során a palesztin menekültek száma 750 000-ról 1967 közepére 1,33 millióra, 1978-ra pedig 1,75 millióra növekedett. Mind a háborúban, mind a háborút követő eseményekben rendkívül nagy az arab államok felelőssége (elsősorban is Abdallah Transzjordániájáé és a Faruk uralta Egyiptomé), hiszen a háború első napjaiban nemcsak felszólították a palesztinokat lakóhelyeik elhagyására, hanem hadseregeik maguk szállították el járműveiken a „hadszínterek” lakosságát, hogy fegyvereik győzelme után „győztesként térjenek vissza”). A győzelem elmaradásakor pedig egyszerűen megosztották a palesztin területeken az

általuk megtámadott Izrael Állam vezetőivel, amely így bekebelez- lehetett mintegy 9700 km²-t, míg Transzjordánia magához csatolta egész Ciszjordániát, létrehozva a Jordán Királyságot, Egyiptom pedig rátette a kezét a Gázai-övezetre.

Ezzel lényegében maga Palesztina szűnt meg létezni, hiszen lakosságát kiszakították eredeti etnikai társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális közegéből, s az időbeli és térbeli szétszóródás atomizálta a társadalmat, mint organikus egészet diaszpórákra és csoportokra, végső soron egyének szervezetlen tömegére bomlasztva. Gondoljunk csak bele azoknak a gyermekeknek a sorsába, és lelkivilágába, akiknek már a nagyszülei is menekülttáborban – azaz az ideiglenesség és kitaszítottság állapotában – születtek, és állapotuk javításáért jogszerűen alig tehetnek valamit.

E kitaszítottság arra készítette az arab országokban szétszóródott palesztinokat, hogy különböző arab nacionalista szervezetekhez csatlakozva próbálják kifejezni a palesztin identitást és megfogalmazni céljaikat, feladataikat. Így jöttek létre olyan politikai pártok és mozgalmak, mint a Baath, a Muzulmán Testvérek vagy az Arab Nacionalista Mozgalom palesztin ága. 1948-tól, különösen a Gázai-övezetben, egymás után szerveződtek azok a palesztin fiatalok, mindenekelőtt egyetemisták által létrehozott csoportcskák (Szent Háború, Visszatérés Hősei stb.), amelyek az Izraellel szembeni fegyveres harcot tekintik elsőrendű feladatuknak. Az ötvenes évek elején jöttek létre a *fedajinok* (önfeláldozók) első csoportjai, az ötvenes évek közepén pedig a pánarab nacionalizmus jegyében megalakult a legjelentősebb palesztin szervezet, az al-Fatah. Palesztina felszabadítását az arab egység megvalósulásától várták. E szervezetek inkább az arab világ különböző országai felé orientálódtak, és csak később kezdtek ténylegesen palesztin szervezetekké válni (ebben az egyiptomi–szíriai unió kudarca és Algéria függetlenné válása meghatározó szerepet játszott).

A Palesztinai Felszabadítási Szervezet 1968-ban elfogadta a Palesztin Nemzeti Kartát. „Azt a történelmi időszakot, amelyben jelenleg a palesztin nép él, a Palesztina felszabadításáért folytatott nemzeti harc jellemzi – szögezi le az okmány. – Ebből következik, hogy a palesztin nemzeti erők közötti ellentmondások másodrendűek...” A jogos, „fegyveres harc” végrehajtói a „kommandók, amelyek a palesztin népi felszabadító háború központját képezik”. Ezt szolgálja a „palesztinok három jelszava: nemzeti egység, nemzeti mozgósítás, felszabadulás”. A Karta végül leszögezi, hogy „az arab egység elvezet Palesztina felszabadításához s Palesztina felszabadítása az arab egységhez”.

Az USA és a Szovjetunió megjelenése az arab világban, ezáltal annak a hidegháborúba történő bekapcsolása nem a megoldás irányába mozdította el a térség viszonyait. 1956-ban az szuezi válság idején az Egyesült Államok az atombomba bevetését is fontolgatatta, és azt diplomáciai szinten is kilátásba helyezte. Eisenhower elnök utasította Al Gruenthert, a NATO főparancsnokát, hogy sajtókonferencián jelentse be, ha Hruscsov beváltja a fenyegetését, és rakétákkal lövi a Brit-szigeteket, akkor Moszkva megsemmisül. Ettől fogva az Egyesült Államoké lett a vezető szerep a Közel-Keleten. A hatnapos háborúban aratott izraeli elsöprő győzelem egyben az Egyesült Államok és szövetségesei, Franciaország és Nagy-Britannia haditechnikai diadalát is jelentette a Szovjetunió felett, amely fokozta a fegyverkezési hajszát a Közel-Keleten. A hidegháború azonban az arab államokat nem a harmadik világ más térségeiben kialakult kommunizmus és antikommunizmus pólusa irányába rendezte át, hanem míg az iszlám alapvető értékeinek megtartása mellett a különböző tömbökkel szövetséges országok igyekeztek Washingtonból, illetve Moszkvából a lehető legnagyobb támogatást kicsikarni, az általánossá vált

Izrael elleni gyűlölet a zsidó állam szövetségeseire is kiterjedt. Így következhetett be az, hogy a Moszkva-barát Líbia és Irak, valamint Amerika legfőbb szövetségese, Szaúd-Arábia egyaránt támogatta az iszlám terrrorszervezeteket, amelyek az Izrael elleni háborút polgári személyek elleni merényletek formájában látták folytathatónak a nyugati országokban.

Ballai László: A tömeggyilkosság társadalmi mintái

Az 1991-es I. öbölháborút egyenesben közvetítette a televízió. Az éjszakába burkolózó iraki városokban zölden villanó fénnel robbantak fel az intelligens és kevésbé intelligens bombák. Az amerikai hírcsatornák előfizetői akár egész nap gyönyörködhetek ebben a látványban. Nekem elegendő volt a híradó néhány perces tudósítása is. Sötét panorámaképen pokoli lángok villóztak. És ahol e kísértetlángok felcsaptak, ott emberek szakadtak darabokra. És világszerte tévézők milliói gyönyörködtek e tömeggyilkosságokban, sokan egyetértve azzal – amit az amerikai propaganda beléjük sulykolt –, hogy most már meg kellett büntetni ezt a Szaddam Husszeint, a háborús bűnöst – akit egyébként korábban éppen az Egyesült Államok támogattott. De mivel ezeken a szuperplánokon nem látszottak a képernyőélvezőket leginkább érdeklő részletek, a halál és a szenvedés naturalizmusa sok vérrel, a derék tudósítók bőséggel szolgáltak holttetemekről és sebesültekről készült, felkavaró részletfelvételekkel is.

Vajon mit szóltak volna azok a becsületes polgárok, akik lelkesen helyeselték az iraki háborút, ha az ő családtagjaikra sújtanak le a gyilkos fegyverek, amiért országuk politikai vezetői megbocsáthatatlan bűnöket követtek el? Merthogy az iraki bombázások döntő többségükben civil áldozatokat követeltek és nem elsősorban azért, amit a katonai szakértők állítottak, hogy tudniillik a légvédelmi ütegeket szándékosan kórházakba és iskolákba telepítették, hanem, mert a légitámadás mindent elsöpör.

A szociálpszichológusok és a humán etológusok többnyire elutasítják a társadalomtudósok „igazságos háború” definícióit, és azt vallják, hogy az emberek irtóznak a fajtársaik megölésétől, és a személyes gyilkolási tevékenységet tanulniuk kell. Az emberek megölésével járó csoportagresszió bármilyen formája a kultúra közreműködésével jön létre, és semmiképpen nem vezethető vissza valamiféle biológiai gyökerű gyilkos ösztönre, véli Csányi Vilmos. Csakhogy az emberben felhergelhető agresszió hiányában a „kultúra” hatékony közreműködése az emberek gyilkoló géppé nevelésében teljes kudarcot vallana. Annak elutasítása pedig, hogy egy ország elleni külföldi támadás jogos nemzeti agressziót váltana ki, már-már létünk paródiájának tűnik. Védekezzünk hatékonyan a támadó harckocsioszlop ellen a „beszéljük meg!” transzparenssekkkel!

Elliot Aronson és sok kollégája szentelt hatalmas kutatási teret annak a kérdésnek, vajon a televízióban és a moziban látható erőszak milyen mértékben hat az emberekre. A kutatások egyértelműen azt igazolják, hogy az audiovizuális médiumokban megjelenített erőszak erőteljesen befolyásolja a gyermekek és serdülőkorúak érzéseit és viselkedését. Ebből persze – a kísérletek

eredményeit összegzők szerint – nem következik az, hogy a serdülők lövöldözni kezdenek az utcán. És mi a helyzet a fiatal és kevésbé fiatal felnőttekkel? Albert Camus a *Közöny*ben rávillant a lényegre: „Majdnem egyazon pillanatban a kerületi mozik is kiöntötték az utcára a sok nézőt. Aki fiatalember volt köztük, az mind határozottabban mozgott, s arra gondoltam, biztosan valamilyen kalandorfilmet láttak.”

Tehát a mozgókép rettenthetetlen hőse mégiscsak közvetít egyfajta viselkedésmintát, elsősorban a férfinézőknek. De hogyan jut el az egyén az ideáltól a tettekkésztséghez? Sokkal könnyebben, mint azt gondolnánk. Stanley Milgram amerikai szociálpszichológus nevezetessé vált kísérletsorozatában az engedelmesség és a tekintély viszonyát vizsgálta. Hirdetésben keresett kísérleti személyeket, akik úgy tudták, hogy a tanulás és a memória vizsgálatát célzó kutatási programban vesznek részt. Egy szigorú, fehérköpenyes kísérletvezető magyarázta el, hogy a kísérlet célja annak a vizsgálata, hogy büntetéssel miképp befolyásolható a tanulás folyamata. Ezt követően sorsolással osztották ki a tanár és a diák szerepét, valójában azonban úgy manipulálták a sorsolást, hogy mindig a hirdetésre jelentkezők játsszák a tanárt. A tanár látta, amint a diákot a szomszéd szobában egy villamosszékhez hasonló szerkezethez szíjazták, majd megmutatták neki az „áramütés-generátor” elnevezésű műszert, amelyen harminc kapcsolót kellett megnyomni a 15 voltos gombtól a 450 voltosig. A tanár, aki innentől kezdve nem látta a diákot, azt a feladatot kapta, hogy ha hibát tapasztal a tanulásban, azt áramütéssel büntesse. 75 volt alkalmazása felett hangfelvételtől erősödő jajgatást és könyörgést játszottak be a kísérleti helyiségbe, miközben a kísérletvezető utasította a tanárt, hogy fokozza az áramütéseket. A résztvevők 65 %-a a kísérlet végéig hajlandó volt fokozni az áramütést és elmenni a halálos feszültségig. Milgram összehasonlította a kísérletet engedelmesen végrehajtókat azokkal, akik kiszálltak a kísérletből, és semmiféle különbséget nem talált a két csoport között. A kísérletet megismételték Ausztráliában, Jordániában, Spanyolországban, Németországban, Hollandiában, és a résztvevők mindenhol ugyanúgy viselkedtek, mint Milgram eredeti kísérletének alanyai.

Meggondolandó, hogy ha egy alkalmi véleményvezér ilyen hatást tud gyakorolni az egyénre, mire bírhatja rá egy „karizmatikus” politikai vagy vallási vezető, akire rajongva tekint fel. Így következhetett be a II. világháború alatt, hogy a német katonák kötelességtudóan megálltak a piros lámpánál, majd a zöld jelzésnél továbbkísérték a zsidókat a megsemmisítő táborok felé.

A televízió-csatornákon vagy a mozikban valóban rengeteg agresszív filmjelenet látható, amelyekből az, aki ölni akar, bőven meríthet ötleteket. Ha elszánta magát, garmadáját találhatja az „önvédelmi” iskoláknak, ahol a gyakorlati kivitelezésre is megtanítják, de tárt karokkal várják a csaknem minden társadalomban feltűnő szélsőséges félkatonai szervezetek is, illetve a bűnözés és terrorizmus világa.

Az emberi szocializáció végső soron mintakövető magatartás. Az erőszak mintái pedig a legnagyobb mértékben jelen vannak a kollektív tudatban. Történelmünk ugyanis az erőszak története, háborúk, terror és válságok sorozata. A tankönyvek lapjain alig van egy-egy békéről szóló oldal. Wiener Pál pszichológus a hitlerizmus társadalomlélektani gyökereit kutatva rámutat arra a jelenségre, hogy az a törés, amelyet a szászok Nagy Károly idején történt erőszakos megkeresztelése okozott máig kimutatható a német társadalom hajszálgökeireiben. Akkor nyilván hasonló csapást jelentett a magyarokra a száz évvel később bekövetkezett Szent Istváni katolizálás is, amelyet szintén tűzzel-vassal hajtottak végre, és olyan sikeres volt, hogy még a hét törzsünk nevét is bizánci forrásokból kellett újra megismernünk.

Ezek az ezer évre visszamenő sérelmek persze első hallásra könnyen megcáfolhatónak tűnnek, de ha jobban meggondoljuk, mégis mélyen beépülnek a társadalmi tudatba, vagyis inkább a tudattalanba. Hisz nem a konkrét sérelem, hanem az akkor megjelent attitűd hat máig elevenen. Vagyis az előítélet. Hogy akkor, ott a társadalom egyik csoportja egy másik csoport tagjaira rásütötte a szégyenbélyeget, és kiközösítette, sőt terrorral fenyegette őket, amiért más szokásokat követtek. A billog mindmáig fennmaradt a fejünkben, és, legyünk őszinték, hajlamosak vagyunk azt gondolatban hamar rásütni bárkire, miközben derűsen mosolygunk rá a társági illem követelményei szerint.

Ám a tömeggyilkosság társadalmi mintái is jelen vannak a gondolatainkban, a közelmúltunk, a második világháború borzalmi, vagy a határon túli magyarok kálváriája máig heves érzelmeket kavart bennünk – és ez így is kell, hogy legyen. De nem mindegy, hogy méltó megindultsággal emlékezünk, vagy pedig az öklünket rázva gyalázkodunk. Azok, akik embertársaiknak habzó indulattal akarnak megfizetni a tegnapiért, valójában nem ismerik a múltat, hagyják, hogy fondorkodó szavú véleményvezérek a hálójukba csalogassák és akaratuk pusztá végrehajtójává silányítsák őket.

Az aszaszinok

– *Amin Malouf nyomán* –

Amikor 1125 egy nyári napján Ibn al-Kaszab – aki fáradhatatlanul munkálkodott a Közel-Keletre barbár terrorral benyomult keresztiesek elleni szövetség létrehozásán – a déli ima után kilépett az aleppói nagymecsetből, egy aszkétának álcázott ember rárontott, és mellébe dőfte a törét. Legádázabb ellenségei, az ugyancsak muszlim aszaszinok álltak bosszút az emíren, amiért szektájuk számos tagjának vérént ontotta.

Minden idők legfélelmetesebb szektáját a kivételes műveltségű, a költészet és a tudomány legfrissebb vívmányai iránt egyaránt fogékony Hasszán asz-Szabbáh alapította 1090-ben. Hasszán 1048-ban született Perzsiában, Rajj városában. A legenda szerint ifjúkorában a költő Omár Hajjám elválaszthatatlan jó barátja volt, és mindketten szenvedélyesen szerették a matematikát és a csillagászatot. Hasszán születésekor az általa is követett síita tanok voltak a legelterjedtebbek a muzulmán Ázsiában. Szíria az egyiptomi fátimidáké volt, és Perzsiát is egy síita uralkodócsalád, a buvajhidák ellenőrizték, még a bagdadi abbászida kalifának is ők szabtak törvényt. Hasszán kamaszkorában azonban fordult a kocka. Az ortodox szunnitizmus hívei, a szeldzsuk törökök az egész térséget uralmuk alá hajtották. A mindaddig dicsőséges síitizmus alig-alig megtűrt, sokszor üldözött tanítás lett.

Hasszán vallási fanatizmusa miatt nem bírta elviselni ezt a fordulatot. 1071 táján átköltözött Egyiptomba, a sítizmus utolsó védőbástyájába. Csakhogy a Nílus országában sem tapasztalt számára örvendetes dolgokat. Az öreg fátimida kalifa, al-Musztanszír még inkább báb volt, mint abbászida uralkodótársa. Ki sem mert lépni a palotájából örmény vezírje, Badr al-Dzsamali engedélye nélkül. Hasszán Kairóban találkozott a vallási ellenzék számos tagjával, akik valamennyien osztották nézeteit, és egyetértettek abban, hogy a síta kalifátust meg kell reformálni, és bosszút kell állni a szeldzsukokon.

Hamarosan jelentős mozgalom bontakozott ki, élén Nizárral, a kalifa legidősebb fiával. A fátimida birodalom örököse készen állt arra, hogy idős apja halála után Hasszán és barátai támogatásával ismét megszilárdítsa a sítizmust, amellyel új aranykor veheti kezdetét. Hasszán aprólékosan kidolgozott terve szerint kellett történne mindennek, amelynek értelmében a harcias perzsa a szeldzsuk birodalom szívében telepedett le, hogy mindent előkészítsen amire Nizár ideje elkövetkezik.

Hasszán sikere minden várakozást felülmúlt, de ezt merőben más módszerekkel érte el, mint ahogy azt az erényes Nizár elképzelte. 1090-ben egy hirtelen rajtaütéssel bevette Alamút várát, egy igazi, megközelíthetetlen sasfészket az Elbrusz-hegységben, a Kaszpi-tenger közelében. Bevehetetlen rejtkehelyén hozzálátott politikai és vallási terrorszervezetének felállításához. Az új rend hatékonysága és fegyelmezett szelleme kivételes a történelemben. A híveket kiképzettségük, bevethetőségük és bátorságuk foka szerint csoportokba osztották, a ranglétra a novíciustól a nagymesterig terjedt. Komoly szellemi képzésben és fizikai edzésben részesültek. Ellenségei megfélemlítésére Hasszán mindenekelőtt a gyilkosságot alkalmazta. A szekta tagjait leggyakrabban egyedül küldték ki azzal a feladattal, hogy öljék meg a kiválasztott személyt. Általában kereskedőknek vagy aszkétáknak álcázták magukat, keresztül-kasul bejárták a gyilkosság helyszínéül kiszemelt várost, megismerkedtek a környezettel és áldozatuk szokásaival, s amikor tervük megvalósítását már semmi sem gátolhatta, akkor csaptak le. Ám míg az előkészületek a legnagyobb titokban folytak, a végrehajtásnak kötelezően nyilvánosnak kellett lennie, és a lehető legnagyobb tömeg szeme láttára kellett bekövetkeznie. Ezért leggyakrabban a mecsetekben támadtak, pénteken délidőben. Hasszán szemében a gyilkosság mint eszköz a közösségre gyakorolt „kettős nevelő hatásában” jelentkezett: a kiszemelt áldozat elnyerte méltó büntetését, egyszermind a végrehajtó szektatag – „fedáj”, azaz az „öngyilkos merénylő” – hősi önfeláldozásáról tett tanúságot, hiszen majdnem mindig azonnal, tette helyszínén felkoncolták.

Az az egykedvű nyugalom, amellyel a szekta-tagok hagyták magukat lemészárolni, már a kortársakban azt a benyomást keltette, hogy a „fedájinok” kábítószer, hasis hatása alatt álltak. Ezért állítólag a „hasisjun” vagy „hasasin” néven is kezdték őket emlegetni. A szó csakhamar az „aszaszin” alakváltozatba ment át, és ebben a formájában számos nyelvben köznévvé vált, „orgyilkos” jelentéssel. Ez a föltevés teljesen elfogadható, de a szektával kapcsolatban semmiről sem lehet egyértelműen eldönteni, igaz-e vagy csak legenda. Hasszán narkotizálta volna híveit, hogy azok egy időre a paradicsomban érezzék magukat, és így öntsön bátorságot beléjük a mártírszerep elvállalására? Vagy egyszerűen azért tette függővé őket, hogy állandóan a hatalmában maradjanak? Esetleg csak a gyilkossághoz osztott ki nekik kábítószer, hogy ne futamodjanak meg a döntő pillanatban? Netán csak a beléjük sulykolt vakhitre támaszkodott? Bármilyen legyen is a válasz, pusztán a lehetőségek számbavétele Hasszán kivételes manipulatív képességeire utal.

A szektavezér működése megdöbbentően hatékony volt. Az első, 1092-ben végrehajtott

gyilkossággal azt a Nizám al-Mulk – a „Királyság Rendje” – nevű öreg emírt, a szunnitizmus vezéralakját likvidálták, aki harminc év fáradhatatlan munkájával igazi állammá szervezte a török harcosok által meghódított területeket. Nizám al-Mulk meggyilkolása után – a keresztes háborúk előestéjén – széthullott a szeldzsuk birodalom. A küldetés teljes sikerrel járt – jelenthette Hasszán egyiptomi harcostársainak – nyitva az út a fátimidák előtt az elvesztett aranykor visszahódítására. De Kairóban a hatalomátvételi kísérlet balul ütött ki. Badr al-Dzsamalí után al-Afdal örökölte a vezíri posztot, és 1094-ben kegyetlenül leszámolt Nizár barátaival, őt magát pedig élve befalaztatta.

Hasszán nem mondott le a síita kalifátus visszaállításának tervéről, de módosította a stratégiáját. Folytatta a hivatalos iszlám szétzúzására irányuló aknamunkáját, és közben megpróbálta erősen megverni valahol a lábát. Hol másutt kínálkozott volna erre jobb lehetőség, mint a kicsiny, egymással vetélkedő államocskákra tagolt Szíriában? Ha ide beépíti embereit, kijátszhatja az egyik várost és az egyik emírt a másik ellen, így könnyedén életben tartva a szektáját addig, amíg a fátimida kalifátus újból felemelkedik.

Hasszán egy perzsa prédikátort, egy rejtélyes „orvos-asztrológust” küldött Szíriába, aki Aleppóban telepedett le, és sikerült beférkőznie Ridván bizalmába. Lassanként más szektatagok is beszivárogtak a városba, terjesztették tanaikat, és sejteket hoznak létre. Hogy megőrizték a szeldzsuk uralkodó barátságát, nem áallottak neki különféle szolgálatokat tenni: megölték több politikai ellenfelét. Az „orvos-asztrológus” 1103-ban bekövetkezett halálakor a szekta nyomban egy másik tanácsost rendelt Ridván mellé, Abú Táhírt, az aranyművest. Befolyása hamarosan még az elődjénél is nagyobbra nőtt. Ridván teljesen a hatása alatt állt, s egyetlen aleppói sem részesülhet semmilyen uralkodói kegyben, nem rendezhette semmilyen hivatalos ügyét anélkül, hogy ne került volna előzőleg a király környezetét már teljesen behálózó szekta valamelyik tagja elé.

Az aszaszinok hatalmának megnövekedése és gyalázatos tetteik ugyanakkor ádáz ellenségeket is szereztek nekik. Ibn al-Kaszab különösen gyűlölte őket, szakadatlanul követelte, vessenek véget a tevékenységüknek. Nemcsak a hatalommal való üzérkedést vetette a szemükre, hanem a keresztes hódítókkal való barátságos magatartásukat is. Az aszaszinok éppen az I. keresztes háború idején telepedtek meg Szíriában, s akkoriban „batiniknak” hívták őket („akik más hitet fogadnak el, mint a nyilvánosan gyakorolt”). Ez az elnevezés olyan értelmet is hordozott, hogy a szektatagok csak látszólag voltak muzulmánok. A szíriai síták, élükön Ibn al-Kaszabbal, ugyanis csöppet sem rokonszenveztek a fátimidákkal szakító Hasszán híveivel, és továbbra is a fátimida kalifátust tekintették a síták oltalmazójának.

Az összes muzulmán által megvetett és üldözött aszaszinok természetesen szívesen látták, hogy a nemrégiben felbukkant keresztény sereg vereségek sorozatát méri a szeldzsukokra és al-Afdalra, Nizár gyilkosára. Nem kétséges, hogy Ridván nyugatiakkal szembeni túlzottan békülékeny magatartása is elsősorban a „batini” tanácsadók befolyásával magyarázható.

Ibn al-Kaszab szemében az aszaszinok és a frandzsok egymáshoz közeledése egyenértékű volt a hazaárulással. 1113-ban a Ridván halála utáni vérengzések során a batinikat utcáról utcára, házról házra hajszolták. Sokukat meglincselte a tömeg, másokat a falak tetejéről hajították le. A szekta mintegy kétszáz tagja pusztult el így, köztük Abú Táhír, az aranyműves is. Sokaknak közülük mégis sikerült elmenekülniük vagy a kereszteseknél találtak menedéket, illetve szétszóródtak az országban.

Ibn al-Kaszab hiába vette el erőszakkal az aszaszinoktól legfőbb szíriai támaszpontjukat. A szekta döbbenetes fölemelkedése ekkor kezdődött el igazán. Hasszán okult a kudarcból, és taktikát változtatott. Újabb embert küldött Szíriába, egy Bahrán nevű perzsát, aki a legnagyobb körültekintéssel, gondosan végezte a háttérszervezés és a beépülés munkáját. Néhány év múlva már olyan hatalmas hálózatot irányított, hogy a homályból a világosságra léphet, annál is inkább, mert Ridván utódja személyében kiváló támogatóra lett.

1124-ben az alamúti főhadiszállásán meghalt Hasszán asz-Szabbáh. Ennek dacára az aszaszinok tevékenysége felettébb megélénkült. Ibn al-Kaszab meggyilkolása nem maradt elszigetelt tett. Egy évvel később a hősi időszak egy másik „turbános ellenállójára”, a keresztések elleni első haragos tüntetés szervezőjére, Abú Szaíd al-Haravíra Hamadán nagymecsetjében sújtott le a török. A batinik azután elmenekültek a helyszínről, semmi jelet, nyomot nem hagytak maguk után, és senki sem indult üldözésükre, mert mindenki félt tőlük. A büntett óriási felzúdulást okozott Damaszkuszban, itt élt al-Haraví már hosszú évek óta. Vallási körökben különösen nagy felháborodást váltott ki az aszaszinok tevékenysége. Az igazhívők legjobbjainak összeszorult a szíve, de nem mertek nyilvánosan fellépni, mert a batinik sorra gyilkoltak le mindenkit, aki ellenállt nekik, és nyíltan támogatták azokat, akik a segítségükre voltak. Senki sem merte tehát fennhangon elítélni őket, még maga a szultán sem.

A félelem indokolt volt. Il-Burszukit, Aleppó és Moszul hatalmas emírjét is lemészárolták az aszaszinok, pedig az emír nagyon vigyázott magára. Páncélinget viselt – azon sem kard hegye, sem tör pengéje nem hatolhatott át – és állig felfegyverzett katonákkal vette körül magát. Ám 1126. november 26-án a moszuli nagymecsetben ott lestek rá a merénylők, szúfí aszkétáknak öltözve. Hirtelen rárohantak az emírré, és több döfést mértek rá, anélkül, hogy átlukasztották volna a páncélingét. Ekkor egyikük felkiáltott: „A fején, csak a fején!” Il-Burszuki mártírhalált szenvedett, gyilkosait pedig kivégezték.

Az aszaszinok még sohasem jelentettek ilyen komoly fenyegetést. Úgy elterjedtek az arab világban, mint valami járvány, ráadásul épp akkor, amikor minden erőre szüksége lett volna a kereszties megszállókkal való szembeforduláshoz. Néhány hónappal il-Burszuki meggyilkolása után az örökébe lépő fia is hasonló sorsra jutott. Aleppóban ekkor négy emír kezdett versengeni a hataloméért

1127 őszén, miközben a városban teljessé vált a zűrzavar, megint megjelentek a keresztiesek a falak alatt. Az aleppóiak azonnal késznek mutatkoztak adót fizetni, a borúlátóbbak azonban máris Aleppó elestét látják. Damaszkuszban egy csöppet sem volt jobb a helyzet. Az öregedő és beteges Togtekin atabég már semmilyen befolyással nem rendelkezett a várost irányító aszaszinok felett, akik már saját fegyveres testületet is kialakítottak. A testetül-lelkestül hozzájuk pártolt al-Mazdagáni emír szoros kapcsolatokat ápolt a keresztény jeruzsálemi királlyal, II. Balduin, aki nem rejtette véka alá, hogy a szíriai nagyváros elfoglalásával szándékozik megkoronázni pályafutását. Úgy látszott, már csak az öreg Togtekin pusztá léte akadályozta meg az aszaszinokat abban, hogy átadják a várost a nyugati betolakodóknak, márpedig az atabég 1128. februárjában örökre lehunyta a szemét.

Nem sokkal ezután a damaszkuszi Citadella Rózsa termében megrendezett szokásos gyűlésen Burí, Togtekin fia elnökölt. Valamennyi emír és katonai vezető megjelent, na és persze al-Mazdagáni vezír sem hiányozhatott. Amikor megtárgyalták az ügyeket, mindenki fölkel a helyéről, hogy hazatérjen. A szokás szerint a vezír távozott utolsónak. Amikor fölállt, Burí jelt

adott az egyik bizalmasának, aki kardjával több csapást mért al-Mazdagáni fejére. A halottat aztán lenyakzták, s testét meg fejét a Vaskapuhoz vitték, hogy mindenki láthassa, hogyan bünteti meg Isten az árulókat.

Az aszaszinok gyámolítójának halálhíre pillanatok alatt elterjed a damaszkuszi bazárban, s azon nyomban elkezdődött az embervadászat. Kardokkal és törökkel felfegyverkezett irtatlan tömeg lepte el az utcákat. Minden batinit legyilkoltak otthonában, vagy halálra hajszolták a városban. A rokonaikat, a barátaikat sem kímélték és még azokat sem, akikre csupán a velük való együttműködés gyanúja vetült. Vezetőiket keresztre feszítették a bástyák ormain. Csak csekély maradékuknak sikerült a népharag elől elmenekülniük a keresztsekhez, akiknek a kezére akarták játszani Damaszkuszt.

Az iráni játszma

1951-ben Mohammed Moszaddek iráni miniszterelnök szembefordult a világ harmadik legnagyobb kőolaj-kitermelő cégével, a brit Iranian Oil Companyval, a British Petroleum (BP) elődjével. A cég, amelyben 51%-os részesedése volt Nagy-Britanniának, barátságos viszonyt tartott fenn Reza Pahlavival, aki az I. világháború idején szerezte meg a hatalmat, és 1925-ben lett sah, valamint a fiával, Mohammad Pahlavival, aki 1941-ben váltotta apját a trónon, mivel annak náci szimpátiái miatt Britannia és a Szovjetunió közösen megszállták az országot.

Az Anglo-Iranian a bevétel 84 %-át megtartotta magának, és az adót is Nagy-Britanniában fizette. Ennek az adónak az összege több mint kétszeresen felülmúlta az irániaknak kifizetett kitermelési jogét. Miközben a britek meggazdagodtak az iráni olajon, az ott élők nyomorban maradtak. Az olajmunkások kevesebb, mint 50 centet kerestek naponta, nem kaptak egyéb juttatásokat, és szabadság sem járt nekik. A brit olajkitermeléssel szemben fokozódó társadalmi elégedetlenség a gyarmatosítás ellen és a nemzeti függetlenségért folytatott politikai harccal is összekapcsolódott, amelynek élén Mohammed Moszaddek állt. Mivel Irán adta a közel-keleti olaj 40%-át, az Egyesült Államok megértette, milyen fontos a feszültség enyhítése. 1948-tól kezdve nyomást gyakorolt a britekre, hogy a krízis elkerülése érdekében könnyítsenek a feltételeiken. Truman „tipikus XIX. századi gyarmati kizsákmányolóként” jellemezte Sir William Frasert, az Anglo-Iranian vezetőjét.

Az irániak akkor háborodtak fel kibékíthetetlenül, amikor 1950-ben az amerikai ARAMCO olajtársaság olyan szerződést kötött Szaúd-Arábiával, amelyben a profit 50%-át átengedte neki. A ránehezedő nyomás politikai hatására az Anglo-Iranian új feltételeket ajánlott fel, de Moszaddek annyira gyűlölte a brit gyarmatosítást, hogy nem is volt hajlandó tárgyalásba kezdeni.

Moszaddek, aki korábban a pénzügyminiszteri és a külügyminiszteri posztot is betöltötte, igen népszerű politikus volt Iránban, a választók 95-98%-ának támogatását bírta, és nagy nemzetközi

tiszteletnek is örvendett. Ő volt az első iráni, aki nyugati egyetemen szerzett jogi doktorátust. Megjelent a versailles-i konferencián, ahol sikertelenül próbált gátat vetni a brit fennhatóságnak. Az ezt követő évtizedekben a gyarmatosítás elleni mozgalom élére állt. A *Time* magazin 1951-ben az év emberének választotta. A gyarmatosítókkal szembeni fellépése felvillanyozta az egész arab világot.

1951-ben az iráni parlament, az Anglo-Iranian elleni általános felháborodásra építve, egyhangúlag úgy döntött, hogy államosítják az olajipart, a briteknek pedig kifizetik beruházásaik költségeit. A londoni munkáspárti kormány nem volt a helyzetben, hogy tiltakozhatott volna, mivel nemrég vette állami tulajdonba Nagy-Britannia szénbányászatát, erőműveit és a vasutakat. A brit kabinet erre a megszállás lehetséges hasznát és kárát kezdte mérlegelni. Egy ilyen háború nagyon költséges lett volna, és sikerét nem lehetett garantálni. De sokan tartottak attól is, hogy az irániak előtti kapitulálás meggyorsítja a minden eresztékében recsegő brit birodalom széthullását. „Ha hagyjuk, hogy Perzsia megtegye ezt velünk, Egyiptom és a többi közel-keleti ország is azt fogja gondolni, hogy ők is megpróbálhatják – érvelt Emanuel Shinwell védelmi miniszter. – A következő az lesz, hogy államosítják a Szezi-csatornát.”

Acheson amerikai külügyminiszter megpróbált közvetíteni, attól tartva, hogy egy brit katonai akció arra készteti a szovjeteket, hogy bevonuljanak az északi területekre. Bár dühítette Moszaddek hajlíthatatlansága, Acheson mégis az iráni állásponttal értett inkább egyet. Rávette Averell Harriman, hogy utazzon Iránba, és próbálja megoldani a helyzetet. Harriman azt jelentette, hogy „az itt kialakult helyzet tragikus példája a rossz kormányzás és a fejletlen országokban világszerte növekvő nacionalizmus ötvözetének”. A britek leállították a megszállás előkészületeit, és inkább a gazdasági szankciók mellett döntöttek. Embargót hirdettek az Iránból származó olajra, és leállítottak minden oda irányuló exportot. Az USA egyetértésével a Bank of England megszüntette az Iránnal fenntartott gazdasági-kereskedelmi ügyletek finanszírozását. Az iráni gazdaság lassan összeroskadt.

Winston Churchill és a Konzervatív Párt 1951 októberében ismét hatalomra került, ami megnövelte a katonai beavatkozás veszélyét. Churchill korábban azt írta Trumannak, hogy Moszaddek „vén holdkóros, aki tönkre akarja tenni az országát, hogy aztán a kommunisták kezére kerüljön”. Mikor Moszaddek megtudta, hogy a britek puccsot készítenek elő, bezáratta a brit nagykövetséget, és kiutasította az alkalmazottait.

Eisenhower elnök hivatalba lépése után a Dulles testvérek találkoztak Kermit „Kim” Roosevelttel, Theodore Roosevelt unokájával, a CIA legfőbb Közel-Kelet-szakértőjével, hogy megtárgyalják, hogyan lehetne kifüstölni „az örült Moszaddeket”. John Foster Dulles elismerte, hogy Moszaddek nem kommunista, de félt, hogy ha a kommunista Tudeh Párt szerzi meg a hatalmat, az iráni olaj Moszkva felé fog áramlani, és hamarosan az összes közel-keleti olaj szovjet kézbe kerül. Ahogy a krízis élesedett, Moszaddek egyre közelebb került a Tudehhez. Az új kormányzat Moszaddeket ingatag extremistának tartotta, aki „nem egészen normális”, legalábbis Loy Henderson amerikai nagykövet szerint.

A színpalak mögött a CIA munkához látott, és Kermit Roosevelt vezetésével elindította az Ajax-hadműveletet. A brit hírszerzés, az MI6 biztosította a hátteret. De a dolgok nem egészen a terv szerint sikerültek. Mikor a CIA teheráni rezidense az USA hosszú távú érdekei ellen valónak értékelte az Irán belügyeibe való durva beavatkozást, azonnal leváltották. Moszaddek megtudta, hogy a sah is részt vett a puccs előkészítésében, és az ország elhagyására kényszerítette.

A CIA eközben iráni újságírókat, papokat, katona- és rendőrtiszteket és parlamenti képviselőket fizetett le, hogy sorakozzanak fel a kormány ellen, ráadásul a szélsőséges Iszlám Harcosai szervezet szolgálatait is megvásárolta. Augusztusban Rooseveltt tüzelni kezdte a csőcseléket, hogy bizonytalanságot gerjessen Teheránban. Azt a pletykát terjesztette, hogy Moszaddek kommunista és zsidó. Utcai banditái, akik úgy tettek, mintha a Tudeh Párt hívei lennének, megtámadták a mullahokat, és leromboltak egy mecsetet. A felkelők között volt Ruhollah Khomeini ajatollah is. 1953. augusztus 19-én, a zavargások közepette Rooseveltt előhozta Fazlollah Zahedi tábornokot a CIA rejtékhelyéről. Zahedi bejelentette, hogy a sah, aki addigra már Olaszországban tartózkodott, őt jelölte ki miniszterelnöknek. Fegyveres harcok után a katonái elfogták Moszaddeket és támogatói ezreit. Többeket kivégeztek. Moszaddeket hazaárulással vádolták és bebörtönözték. A sah visszatért Teheránba. Amikor utoljára találkozott Roosevelttel, ezt a köszöntő beszédet mondta: „Trónoméért Istennek, a népemnek, a hadseregemnek és önnek tartozom hálával”.

Az amerikai olajcégek is hálásak voltak. Az USA öt olajtársága – amelyek eddig nem férhettek hozzá az iráni olajhoz – 40%-os részesedést szerzett az új, kitermelésre létrehozott konzorciumban. Az USA a puccs után két héttel 68 millió dollár segélyt küldött az országnak, ezt később még több mint 100 millió követte. Az Egyesült Államok szerzett egy szövetséget, és hozzáfért a vágyott olajkincshez, ám eközben magára haragította a büszke iráni népet, amely nem felejtette el népszerű miniszterelnöke eltávolítását, és nehezen tűrte, hogy a nyakára ültettek egy elnyomó rezsimet. A sah még huszonöt évig uralkodott, erős amerikai háttérrel. Rendszeresen meghamisította a választásokat, és a SAVAK, az újonnan létrehozott titkosrendőrség megfélemlítő erejére támaszkodott.

A szovjetek, akik Sztálin halála után enyhülő amerikai politikát vártak, azzal szembesültek, hogy az Egyesült Államok egy bábkormányt ültetett a velük ezer kilométeren határos ország nyakába, tovább folytatva ellene a bekerítés taktikáját.

1967-ben Nagy-Britannia bejelentette, hogy visszavonja erőit a Szuezi-csatornától keletre eső területről, vagyis a Közel-Keletről és Délkelet-Ázsiából. Az Egyesült Államok úgy döntött, hogy betölti az ott keletkező hatalmi űrt. Az Indiai-óceánon levő Diego García szigetén katonai bázist hozott létre, ahonnan a britek közel kétezer őslakost telepítettek ki 1968 és 1973 között. Az Egyesült Államok arra számított, hogy innen megvédheti a Perzsa-öbölben levő érdekelttségét. Szorosabbra fűzte a kapcsolatait az iráni sahkal, aki Izraellel együtt fontos védelmezőjévé vált az USA gazdasági és geopolitikai érdekeinek a Perzsa-öbölben, ahol a világ ismert olajtartalékainak 60%-a várt kiaknázásra. Az Öböl-államok ezekben az években egyre nagyobb szerepet kaptak a világgazdaságban. Európából és az Egyesült Államokból hatalmas mennyiségű árut importáltak, és olajdollárok milliárdjait fektették be az USA bankjaiba.

1960-as és 1970-es években az Egyesült Államok fejlett technológiák valamint fegyverek tömegével látta el Iránt, még arra is megkérve szövetségesét, kezdjen nagyszabású atomenergia-programba, hogy lassabban eméssze fel bőséges olajtartalékait. Az USA vezetői keblükre ölelték az elnyomó sahot, ezzel a végsőkéig feldühítve az irániakat. A sah egyik legfőbb ellenlábasa, Ruhollah Khomeini ajatollah kijelentette: „tudatom az amerikai elnökkel, hogy az iráni nép szemében ma ő az emberi faj legvisszataszítóbb egyede, amiért ilyen igazságtalanul elnyomta muszlim nemzetünket”. Ezért, és más kitöréseiért 1964-ben száműzték Khomeinit. A következő tizenöt évben az iráni vallási vezető Irakból és Párizsból folyamatosan ostromozta a sahot és a

mögötte álló amerikaiakat.

Az irániak elégedetlensége, amelyet az 1970-es évek visszaesése is szított, egyre fokozódott. Carter újabb fegyvereket adott el Iránnak, amely már eddig is többet kapott, mint bármely ország. Az elnök és az országot abszolút uralkodóként kormányzó sah közti kapcsolatok egyre erősödtek, és emiatt az emberi jogok szempontjából Cartert mind súlyosabb képmutatással vádolták. Az 1977 novemberében őt meglátogató iráni uralkodópár a Fehér Házban lakott. Megbeszélések során Carter előzetesen beleegyezett hat-nyolc könnyűvízes atomreaktor eladásába Iránnak.

Abban a reményben, hogy ezzel erkölcsi támogatást nyújtanak szövetségeseiknek, Carter elnök és felesége részt vett egy pazarlóan bőkezű újévi ünnepeken Iránban, miközben Teheránban és Washingtonban is tüntettek ellenük. Mind a négyszáz vendég előtt öt kristálypohár sorakozott az asztalon. Carter dagályosan áradozva köszöntötte a vendéglátóit: „megbeszéléseink felbecsülhetetlen értékűek, barátságunk megbonthatatlan, és minden hálám a sahé, akinek tapasztalata és bölcsessége nekem, az új vezetőnek, oly sokat segített. Nincs még egy olyan vezető, akinek nagyobb személyes hálaival tartoznék, és akivel mélyebb barátságban lennék.”

A következő hónapokban hatalmas tüntetések bontakoztak ki Iránban. Szeptemberben a sah hadiállapotot vezetett be. Brzezinski nemzetbiztonsági főtanácsadó azt javasolta Carternek, hogy lépjen fel erélyesen – vagy a sah, vagy egy katonai puccs mellett. Attól tartva, hogy a szovjetek kapnak az alkalmon, és benyomulnak a Perzsa-öbölbe, azt kérte a Pentagontól, hogy dolgozza ki az iráni olajmezők amerikai megszállásának tervét. Decemberben arra figyelmeztette Cartert, hogy az Egyesült Államok „a hidegháború kezdete óta a legsúlyosabb vereség előtt áll, aminek következményei sokkal komolyabbak lesznek, mint Vietnamé”. Brzezinski körülnézett a színpalak mögött, hogy lehetséges-e a katonai puccs. William Sullivan nagykövet így emlékezik vissza: „telefonon kaptam egy üzenetet Brzezinskitől, aki megkérdezte, tudnék-e katonai puccsot szervezni a forralnom ellen. [...] Sajnálom, de a válaszom nem tűr nyomdafestéket”.

1979 januárjában a sah megszökött az országából. Brzezinski kommunista hatalomátvételtől tartott. A vörös veszedelemtől lázában égve a CIA és a külügyminisztérium teljesen alábecsülte az iszlám fundamentalizmus erejét. Februárban a hetvenhét éves Khomeini ajatollah hősnek kijáró ünneplés mellett tért vissza Teheránba, és nekilátott, hogy megszervezze a saría alapján álló iszlám köztársaságot. Célja egy új kalifátus létrehozása volt. A CIA iráni divíziójának feje Langleyben azt mondta a teheráni nagykövetnek, hogy ne tartson a képviselőlet megtámadásától. Novemberben feldühödött diákok betörték a nagykövetségre, és 444 napon át tartottak fogva ötvenkét amerikaiat. Attól tartva, hogy a szovjetek beavatkoznak az iszlám fundamentalizmus leverése indokával, Carter gyorsan huszonöt hadihajót küldött a Perzsa-öbölbe, köztük három atomfegyverekkel is felszerelt repülőgép-anyaht, valamint 1800 tengerészgyalogost. Zárta az iráni bankszámlákat az USA-ban, és leállította az iráni olajimportot.

Intézkedéseivel azonban nem sikerült kikényszerítenie a túsok elengedését, így az amerikai közvélemény egyre idegesebb lett. Hamilton Jordan, az elnöki iroda vezetője felhívta Carter figyelmét arra, hogy „az amerikai nép csalódott amiatt, hogy nem tudunk semmit sem tenni a túsok kiszabadításáért és bosszút állni úgy, hogy attól jobban érezzük magunkat”. Bosszút állni, hogy jobban érezzük magunkat! Így fogalmaz annak az államnak egyik vezetője, amely a „szabad világ” és a képviselői demokrácia őrének tartja magát, miután eltiporta Moszaddek – Amerikát nem veszélyeztető – demokratikusan megválasztott rendszerét, huszonhat éven át támogatta a népnyzó sahot bőséges hasznot húzva országa erőforrásaiból, s végül machiavellizmusával Iránt,

mint modernizált és felfegyverzett államot az iszlám fundamentalizmus karjaiba lökte.

Afganisztán és Irak

Afganisztánról, a világ egyik legszegényebb országáról és törzsi klánjainak gyilkos harcairól aligha tudna valamit is a világ, ha a Nur Mohamed Taraki és Hafizullah Amin által vezetett szovjetbarát lázadók hatalomra nem jutnak itt 1978-ban. A Szovjetunió, amely baráti kapcsolatokat ápolt – az egyébként az afgán kommunistákat is elnyomó korábbi kormánnyal – ellenezte az államcsínyt. Taraki, új államfő azonban, bízva Moszkva támogatásában kijelentette: „a nép ragyogó jövő előtt áll”.

Az új kormány reformpolitikájával – különösen a nők iskoláztatásával, a fölreformmal és az iparosítással – a magukat az ország muszlim szent harcosainak tekintő mudzsahedek nem értettek egyet. Őket nem zavarták a nomád viszonyok, a szörnyű nyomor, az emberek várható negyven éves élettartama, a 18 %-os gyermekhalandóság, valamint a vasút és a modern ipar teljes hiánya, amennyiben a lakosok szigorúan betartják az iszlám rendelkezéseit. A mudzsahedek, pakisztáni bázisaikról átcsapva kirobbantották a polgárháborút.

A mudzsahedek mozgalmát az Amerikai Egyesült Államok hívta életre, harcosait ő képezte ki és szerelte fel. Brzezinski nemzetbiztonsági főtanácsadó ugyanis inkább lehetőséget, semmint fenyegetést látott a növekvő iszlám fundamentalizmusban. Az CIA tehát az ő bábáskodása alatt titokban együttműködött az iráni és pakisztáni hírszerzéssel abban, hogy egy jobboldali, szélsőséges iszlám fundamentalista mozgalom jöjjön létre Pakisztánban, amely szembeszegülne egy a Szovjetunióval szimpatizáló afgán kormánnyal.

Carter, aki kelleetlenül szemlélte a lázadók szélsőségesen reakciós vallási nézeteit, kezdetben visszautasította Brzezinski azon tervét, hogy egy titkos művelettel döntsék meg az új kormányt. 1979 februárjában azonban az iszlámisták elrabolták Adolph Dubs kabuli amerikai nagykövetet. A diplomata életét veszítette, amikor az afgán rendőrség és szovjet „tanácsadók” megrohanták a szállodát, ahol fogva tartották. Ezután az Egyesült Államok fokozatosan növelte jelenlétét az országban. 1979. július 3-án Carter elnök aláírta a kabuli szovjetbarát kormányzat ellen folyósítandó első titkos segítségnyújtásról szóló iratokat. Brzezinski úgy vélte, hogy a segély szovjet intervencióhoz fog vezetni.

A nemzetbiztonsági főtanácsadó jól tudta, hogy a szovjetek attól tartanak, az afganisztáni megmozdulás akár a szovjet közép-ázsiai 40 milliós muszlim közösség lázadását is kiválthatja. Az afgán vezetők nyomatékosan kérték a szovjeteket, hogy küldjenek csapatokat a felkelés elfojtására, ám Moszkva elutasította a kérést. Ehelyett Brezsnyev arra biztatta kabuli szövetségeseit, hogy csökkentsék politikai ellenfeleik elnyomását. A szovjet vezetők ugyanis felismerték, hogy az amerikaiak élesztik a lázadás tüzét az iráni és pakisztáni szélsőségesekkel közösen. Az oroszok

attól féltek, hogy a beavatkozással tönkretennék az enyhülés politikájának eredményeit, sutba dobnák a SALT II-t, Brezsnyev nem találkozna Carterrel, és nagy kárt szenvedne a nyugati országokhoz – különösen az NSZK-hoz – fűződő viszonyuk.

Moszkvában úgy döntöttek, hogy elűzik a hatalomból Amint, az elnyomás legfőbb korifeusát, és Tarakit állítják a helyébe. Ámde Taraki meghalt, és a hatalmát még inkább megszilárdító Amin nem csupán az elnyomást fokozta, de egyenesen az Egyesült Államokhoz fordult segítségért. A Szovjetunió déli határain telepítendő Pershing-II rakéták víziója a szovjet vezetést Amin sürgős leváltására indította, noha a helyére ültetett Babrak Karmait ingatag hatalmának megszilárdítása már előrevetítette a vörös hadsereg intervencióját is. Az orosz katonai vezetők ellenezték a beavatkozást, attól tartva, hogy az egységes muszlim ellenreakciót váltana ki, ami évekig lekötne a csapataikat. Brezsnyev azonban valamiért azt hitte, hogy a háború négy hét alatt véget érhet. Döntését, hogy csapatokat küld Afganisztánba, nagyban megkönnyítette az a tény, hogy az enyhülés politikáját máris megtorpedózta a SALT II ellenzőinek növekvő amerikai tábora, valamint a NATO azon határozata, mely szerint új, közepes hatótávolságú ballisztikus rakétákat telepítenek Európába.

1979 karácsonyán katonai tanácsadóinak figyelmeztetése ellenére Brezsnyev 80 000 katonát vetett be Afganisztánban. A világ elképedve hallgatta a szovjet indoklást: azért avatkoznak be Afganisztánban, mert az amerikaiak egy titkos akcióval megpróbálták destabilizálni a Szovjetunióval határos ország szovjetbarát kormányát. Brzezinski örült az invázióknak, hiszen sikerült becsalogatnia Moszkvát a saját Vietnamjába.

E pillanattól fogva ismét teljes gőzzel folytatódott a hidegháború. Carter úgy nyilatkozott, hogy az afganisztáni invázió a II. világháború óta a békére leselkedő legnagyobb veszélyt jelenti, 1980 januári ország értékelő beszédében pedig így fogalmazott: „A régió, amelyet ma az Afganisztánban állomásozó szovjet csapatok fenyegetnek, igen nagy stratégiai jelentőséggel bír, itt található a világ exportálható olajmennyiségének kétharmada. A szovjetek azzal, hogy betörték Afganisztánba csupán 600 kilométerre vannak az Indiai-óceántól, és a Hormuzi-szoroshoz is közel kerültek, amelyen keresztül a vízi olajszállítás döntő többsége bonyolódik. A szovjetek megpróbálják állandósítani ezt a stratégiai helyzetet, ami hatalmas fenyegetést jelent a közel-keleti olaj szabad mozgására nézve. [...] Tegyük világossá az álláspontunkat: egy külső hatalom azon kísérletét, hogy megszerezze a Perzsa-öböl régiója fölött az irányítást, az Egyesült Államok létérdekei elleni támadásnak tekintjük, és vissza fogjuk verni minden eszközzel, a katonai erőt is beleértve.”

Az, hogy a szovjetek az afganisztáni intervencióval egyenesen a Perzsa-öböl fenyegetnék a saját határaik biztosítása helyett, amerikai részről ugyanolyan ostobaságnak tűnik, mint az afganisztáni invázió szovjet indoklása. Ám az, hogy egy esetleges Perzsa-öböl térsége elleni támadás egyenesen a 14 000 kilométerre fekvő Egyesült Államok létérdekeit veszélyeztetné, kommentárt sem igényelne, ám a Kremlben egyértelműen háborús – sőt atomháborús – fenyegetésként értékelték, és később „Carter-doktrína” néven vált ismertté. Carter hazarendelte a moszkvai amerikai nagykövetet, és levette a Salt II-t a napirendről. Csökkentette a két ország közti kereskedelmi kapcsolatokat, megtiltotta az USA sportolóinak, hogy részt vegyenek a moszkvai olimpián, növelte a katonai kiadásokat és Harold Brown védelmi minisztert elküldte Kínába, hogy puhatolózzon a katonai kapcsolatok szorosabbra fűzése érdekében.

Amint azt Brezsnyev katonai tanácsadói állították, a szovjet intervenció hatalmas ellenállást

váltott ki az iszlámhívők körében, és nem csak Afganisztánban. Az ellenálló csoportok központja a pakisztáni Pesavarban volt, hozzájuk csatlakoztak a fanatikus iszlám iskolákban nevelkedett harcosok Szaúd-Arábiából, Egyiptomból és Pakisztánból. Iszlámábádban harmincöt iszlám ország ítélte el a szovjet agressziót. Brzezinski kereste a módját, miképp tudná felszítani a lángokat a szovjet-közép-ázsiai muszlimok körében is. A korábbi évtizedekben az Egyesült Államok a világi arab nacionalizmus ellen használta fel az iszlám fundamentalizmust. Most a Szovjetunió ellen tette ugyanezt. 1980 februárjában Brzezinski elutazott Pakisztánba és Szaúd-Arábiába, hogy egyeztesse a pénzügyi és katonai együttműködés részleteit. A szaúdiak beleegyeztek, hogy az USA-val egyenlő támogatást nyújtanak az afganisztáni akcióhoz.

Az iráni iszlám forradalmat követően az amerikai kormány szívélyes kapcsolatokat kezdett kiépíteni a szovjetbarát Szaddám Huszein iraki diktátorral, akire regionális ellensúlyként tekintettek az ellenséges iráni rezsimmel szemben. 1980 szeptemberében Szaddám – az USA biztatására – a Perzsa-öbölbe vezető Suti el Arab vízi út mentén megtámadta a szomszédos Iránt. Ám Irak nem tudta elérni azt a gyors győzelmet, amelyet az USA hírszerzése és Brzezinski is prognosztizált. Mindenesetre a küzdelmeket sokáig az iraki offenzíva jellemezte.

Reagan elnök kurzusa alatt azonban az USA – hogy támogathassa a közép-amerikai szélsőjobboldali diktatúrákat – fegyvereket adott el Iránba, amivel megállította az iraki előrenyomulást, majd lassan a visszájára fordította a háborút. 1982-ben az ajatollah katonái már Bászra, Irak második legnagyobb városa felé nyomultak. Washingtonban ekkor úgy döntöttek, mindent meg kell tenni, ami „lehetséges és jogszerű”, hogy megakadályozzák az iráni győzelmet, noha jól tudták, hogy Irak vegyi fegyvereket is bevetett. Az Egyesült Államok több milliárd dollár segílyt nyújtott az országnak, hírszerzési információkat és katonai tanácsokat adott a megfelelő stratégia kidolgozásához. Az amerikai, brit és német fegyvergyártók örömmel elégítették ki Irak megnövekedett hadiigényeit. Az USA Kereskedelmi Bizottság engedélyével néhány lépfenebaktérium-törzset is leszállítottak, amelyeket később az iraki biológiai fegyverekben használtak fel, valamint egy olyan rovarirtót, amelyet háborús célokra is alkalmasnak bizonyult. Irán az ENSZ Biztonsági Tanácsához fordult, hogy ítélje el Irakot a vegyi támadások miatt. Az USA azonban – jó néhány országot felzárkóztatva maga mellé – azzal torpedózta meg az iráni indítványt, hogy a már kialakult elnöki állásfoglalás elítélte a vegyi fegyverek használatát – ám ebben Irakot, mint bűnöst nem említették meg.

1984 novemberében az USA helyreállította Irakkal a diplomáciai kapcsolatokat és egyre erőteljesebben támogatta újdonsült szövetségését. Irak továbbra is bevetett vegyi fegyvereket Irán, sőt, az iraki–iráni háború befejeztével az országban élő kurd kisebbség ellen, azt állítván, hogy összejátszanak az irániakkal. Az általános közfelháborodás ellenére, amely a Reagan-kormányzatot is érintette, az USA titkosszolgálat az eddigieknél is jobban segítette Irakot. 1988 decemberében az amerikai kormány felhatalmazást adott arra, hogy a Vietnamban használt napalm gyártója, a Dow Chemical másfél millió dollár értékben rovarirtót szállítson Iraknak. Khomeini ajatollah annyira felháborodott a vegyi fegyverek bevetésén és az ehhez nyújtott amerikai támogatáson, hogy 1984-ben újraindította a sah titkos nukleáris programját, holott azt hatalomra jutásakor azért állította le, mert összeegyeztethetetlennek vélte az iszlámmal.

A szovjet hadműveletek teljes kudarcba fulladtak Afganisztánban. Míg Carter csak óvatosan támogatta az afgán felkelőket, Reagan és Casey a CIA legnagyobb, összesen több mint hárommilliárd dollár költségű titkos műveletébe kezdett. A CIA a pakisztáni elnök közvetítésével fegyvereket – közöttük 2500 amerikai Stinger rakétát – és pénzt juttatott a legszélsőségesebb afgán terrorcsoportnak, amelynek vezetője, Gulbuddin Hekmatjar előszeretettel nyúzta meg élve a foglyait, valamint savval töltött üveggel járta a bazárt, és arcon locsolta azokat a nőket, akik teljes burka nélkül merészeltek kimenni az utcára.

Gorbacsov, a Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkára 1985-ben rögtön a hivatalba lépése után világossá tette, hogy vissza akarja vonni a szovjet csapatokat Afganisztánból, amihez amerikai támogatást keresett. Biztosította Reagant, országa nem tervezi, hogy Afganisztánon keresztül jusson el a meleg vizű kikötőkhöz, kiterjessze befolyását a Perzsa-öbölre, és hogy bármilyen módon zavarja az USA érdekeit. Válaszlépésként az Egyesült Államok a szaúdiakkal és Pakisztánnal együttműködve mindent megtett, hogy lekösse a szovjet erőket, ameddig csak lehet, és nagy mennyiségű fegyvert juttatott a felkelőknek, hogy ne jöhessen létre az ENSZ által szorgalmazott tűzszünet és megegyezés. A mudzsahedek eközben a hirtelen felfutó ópiumüzletből is rengeteg pénzhez jutottak. A kínaiak, a britek és az egyiptomiak is sok millió dollár értékű fegyvert szállítottak nekik, amelyeket a – szállítmányokból jelentős részt visszatartó – pakisztáni titkosszolgálatoknak a CIA adott át.

A harcok alatt nagyjából ötmillió afgán – a lakosság egyharmada – menekült át Pakisztánba és Iránba. 1988 februárjában Gorbacsov bejelentette, hogy kivonja a szovjet csapatokat az országból. A kivonulás május 15-én kezdődött meg, és tíz hónapig tartott. A harcoknak véget vető genfi egyezményt az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Afganisztán és Pakisztán képviselői írták alá, de csak a szovjetek tartották be. A pakisztáni elnök megígérte Reagannek, hogy továbbra is ellátja fegyverekkel az afgán lázadókat.

A harcokban több mint egymillió afgán halt meg. Pakisztán sokat profitált a konfliktusból, mivel ide érkezett a harmadik legnagyobb amerikai külföldi segély. Washington afelett is szemet hunyt, hogy a pakisztáni diktatúra atomfegyver kifejlesztésébe kezdett. Arabok tízezrei özönlöttek Pakisztánba, hogy csatlakozzanak a hitetlenek elleni dzsihadhoz. Köztük volt a szaúdi milliárdos Oszama bin Laden is. Sok ezer iszlám terroristával együtt ő is a CIA támogatásával működő pakisztáni táborokban kapott katonai kiképzést, amely olyan diverziós műveletekre is igen alaposan kiterjedt, mint a különféle robbanóeszközök elkészítése és felrobbantása, valamint merényletek végrehajtása. Ezerszám érkeztek a diákok a pakisztáni medreszékbe, azaz iszlám iskolákba is, amelyek annak a 75 milliárd dolláros programnak a keretében jöhettek létre, amellyel a szaúdiak a nyolcvanas években a szélsőséges vahabita vallási nézetek terjesztését segítették elő. A medreszékben a tanítványokba sulykolták a fanatikus iszlám fegyelmét, és felkészítették őket a dzsihadra. Az amerikaiak semmiféle rájuk leselkedő veszélyt nem láttak a fokozódó iszlám vallási fanatizmusban. Az általuk pénzelt, majd tevőleges közreműködésükkel kiképzett és felszerelt terrorcsoportokat a kommunizmus elleni keresztes háborújuk engedelmesebb eszközeinek tekintették, amelyeket előszeretettel dobtak át a Szovjetunióba, hogy ott iszlamista felkelést robbantsanak ki. Így azután a szovjetek az irányú kezdeményezése, hogy az USA működjön együtt az afganisztáni iszlám szélsőségesek visszaszorításában, Washingtonban süket fülekre talált.

1990-ben Kuvait visszakövetelte Iraktól azt a pénzt, amit az az Irán elleni háborúra kért tőle

kölcsön. Kuvait az OPEC olajkvótáit sem volt hajlandó elfogadni, ami lecsökkentette az olajárakat – éppen akkor, amikor Irak kétségbeesetten kereste a lehetséges bevételeket, hogy visszafizesse a 40 milliárd dolláros tartozását. Kuvait – amely 1961-ig Nagy-Britannia külbirtoka volt, és amit Irak sohasem ismert el – tovább dühítette Szaddámot azzal, hogy nem engedett a köztük lévő határvitában. April Glaspie amerikai nagykövet 1990. július 25-én találkozott Szaddámmal és biztosította arról, hogy Bush elnök jobb és mélyebb kapcsolatokra törekszik Irakkal, illetve nincs álláspontja a Kuvaittal való határvitában, amely ország különben sem barátja Amerikának. Szaddám ezt úgy értelmezte, hogy az Egyesült Államok el fogja nézni neki, ha bekebelezi Kuvaitot. A következő héten három iraki hadosztály hatolt be Kuvaitba, így Irak kezébe került a világ olajkészletének egyötöde.

Ekkor Washington Irak-politikája 180 fokos fordulatot vett. Cheney alelnök vezetésével küldöttség utazott Szaúd-Arábiába, és manipulált fotók segítségével meggyőzte Fahd királyt, hogy kuvaiti tankok és csapatok lépték át a szaúdi–kuvaiti határt, majd kicsikarták az engedélyét arra, hogy engedjen be nagy amerikai erőket az országába. A bizonyítékhamisításra hamar fény derült, ráadásul, ha Szaddám valóban meg akarta volna szállni Szaúd-Arábiát azt három héten át akadálytalanul megtehetette volna. McNamara volt védelmi miniszter a háború helyett szankciókat sürgetett, és valóban, azok bevezetése nagyon nagy terhet rótt Irakra, amelynek októberre 98%-kal csökkent az olajexportja, és 95%-kal a teljes importja. Zbigniew Brzezinski kijelentette hogy egy invázió nagyon kontraproduktív volna, mivel az Egyesült Államok ellen fordítaná az arab világot és európai szövetségeseit, és káoszt keltene a régióban.

Bush elnök azonban az izraeli sajtó támadásaira reagálva Hitlerhez hasonlította Szaddam Husszeint, és bejelentette, hogy megindultak az amerikai csapatok a Perzsa-öböl felé, hogy elfoglalják a szaúd-arábiai állásaikat. Eközben a kuvaiti kormány felfogadta a világ legnagyobb PR-cégét, a Hill & Knowlton, hol „adja el” a háborút. Minden idők legnagyobb, külföldről pénzelt kampánya során, amely az amerikai lakosság meggyőzését szolgálta, amelyet olyan hírekkel sokkoltak, mint egy kuvaiti kórházban önkéntesként dolgozó tizenöt éves lány vallomásaival, amely szerint: „amikor betörték az iraki csapatok, kivették a csecsemőket az inkubátorokból, elvitték az inkubátorokat, a csecsemőket pedig otthagyták a földön meghalni.” Később kiderült, hogy ez a lány nem csak hogy nem járt a kórházban, de nem is járhatott, lett légyen Kuvait washingtoni nagykövetének a gyermeke.

November 29-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa felhatalmazást adott „minden szükséges eszköz” bevetésére annak érdekében, hogy kiűzzék az irakiakat Kuvaitból. A határozat megszavazásának elősegítéséhez az USA Egyiptom adósságából közel 14 milliárd dollárt, az Öböl menti országokéból 6,7 milliárdot engedett el. Szíria több mint 2 milliárdot kapott Európától, Japántól, Szaúd-Arábiától és más arab országoktól. Szaúd-Arábia 1 milliárdot adott a szovjeteknek, akiknek Washington hitelgaranciát ajánlott fel. Hogy Kína ne vétózza meg a határozatot, külügyminiszterét, aki a Tienanmen téri mészárlás óta persona non grata volt, fogadták a Fehér Házban. 1991 január közepére az Egyesült Államoknak 560 000 katonája állomásozott a térségben. A háború végéig ez a szám elérte a 700 000-et. A Biztonsági Tanács 1991. január 15-ét adta meg határidőként arra, hogy Irak visszavonja csapatait. Szaddám könnyen kicselezhetette volna a kardcsörtető amerikaiakat, ha a diplomáciai győzelem esélyét választja a katonai vereség helyett.

A „Sivatagi vihar” hadművelet 1991. január 17-én indult el. Az amerikai haderő öt hétig

pusztította az iraki infrastruktúrát a legmodernebb fegyverekkel, Tomahawk rakétákkal, cirkálórakétákkal és lézervezérelt bombákkal. Miután megbénították az iraki kommunikációt és lerombolták a katonai infrastruktúrát, az amerikai és szaúdi erők megtámadták a megvert, demoralizált és az országban kisebbségben lévő iraki erőket, amelyek gyakorlatilag nem tanúsítottak ellenállást. Az USA csapatai lemészárolták a menekülő irakiakat a később csak a „halál országútjaként” emlegetett terület mentén. Egy új fegyvertípust is bevetettek, amely kiegészítő urániumot tartalmazott, de radioaktivitás kémiai hatása még évekig rákot és születési rendellenességeket okozott. Az áldozatok között lehetnek azok az amerikai katonák is, akik később az „Öböl-szindrómában” szenvedtek. Az iraki köztársasági gárda jó része azonban megmenekült a vérontásból, így Szaddám megtarthatta a hatalmát.

Bush és tanácsadói úgy határoztak, hogy nem mennek el Bagdadig, hogy megdöntsék az ottani kormányt. Washington tanácsalanságát Cheney szavai jellemzik a legjobban: „Nem egyértelmű, hogy milyen kormányt kellene helyezni a mostani helyébe. Síita rezsim legyen, szunnita, vagy kurd? A Baath párt felé hajoljon, vagy a fundamentalista iszlám felé? Mennyire lehet hiteles egy olyan kormány, amit az Egyesült Államok itt állomásozó erői állítanak fel? Mennyi ideig kell itt maradniuk az amerikai katonáknak, hogy megvédjék az új kormány embereit, és mi fog történni akkor, ha majd kivonulnak?”

Mikor Afganisztán oroszbarát kormányzata 1992-ben megdőlt, az Egyesült Államok elveszítette érdeklődését e távoli, kopár föld iránt. Véres polgárháború tört ki a különféle iszlám frakciók és etnikai csoportok között. Az egyik ilyen, főként afgán menekültekből verbuválódott csoport a medreszék hallgatóiból állt össze. E fanatikus vallásos diákok, a tálibok hozták létre a Talibánt a pakisztáni titkosszolgálat segítségével. Sokan közülük részt vettek a CIA katonai kiképzésében. Legtöbbjük a Nebraskai Egyetem Afganisztáni Tanulmányok Központja által összeállított tankönyveket használta. A dári és pastu nyelven kiadott vallási fanatizmussal átítatott könyvek a szovjet megszállók ellen uszították a tanulókat, minden oldalukon militáns iszlám szövegek és erőszakos képek álltak. A gyerekek rakéták, tankok, aknák, kalasnyikovok és halott szovjet katonák képei fölött tanultak számolni, és a dzsihádról szóló történetek alapján tanultak meg olvasni, miközben beléjük sulykolták, hogy a mudzsahedek Allahnak engedelmességgel önként felajánlják életüket és vagyonukat azért, hogy a saría törvényei uralkodjanak az országban. A medreszék diákjai tehát a legfogékonyabb korban azt szívják magukba, hogy minden tudás forrása a *Korán*, célja az ortodox iszlám törvény, eszköze pedig a szent háború. Amikor a tálibok 1996-ban elfoglalták Kabult, a medreszékben oktatott erőszakos dzsihádisták szövegeket hangoztatták, és minden afgán számára kötelezővé tették a legszélsőségesebb saría törvényeket. Betiltották a képi ábrázolásokat, a tévét, a mozit, bevezették a nyilvános csonkításokat, a verést és a kivégzéseket. A nők elveszítették a tanuláshoz és a munkához való jogot, sőt azt is, hogy férfi kíséret nélkül akár az egész testüket beborító „hagyományos” öltözékben is kimehessenek az utcára.

Egy amerikai szakértő így nyilatkozott az afganisztáni politikai helyzetről: „Először mindenki azt gondolta, hogy a szovjeteket képtelenség kivenni onnan. Ezért azt csináltuk, hogy a legelvetemültebb örülteket vetettük be ellenük, hogy sok kárt okozzanak egymásnak. Pontosan tudtuk, hogy kik ezek az emberek, és milyen szervezetekhez tartoznak, de nem törődünk vele. Aztán hagytuk azt is, hogy egyszerűen megöljék a mérsékelt vezetőiket. Azért nincsenek ma

mérsékelt vezetők Afganisztánban, mert hagytuk, hogy ezek a mániások megöljék mindet. Megölték a baloldaliakat, a mérsékelteteket, és a sehová sem tartozókat. Egyszerűen kiirtottak mindenkit az 1980-as években és azután.”

1996-ban a tálibok maguk közé fogadtak egy régi ismerőst, Oszama bin Ladent, az al-Kaida („a bázis”) nevű hálózat vezetőjét. Ez a szélsőséges szervezet azt tűzte ki célul, hogy kiűzi az Egyesült Államokat és szövetségeseit a muszlim világból, és visszaállítja a kalifátust. A vahabita hitű Bin Laden apja Szaúd-Arábia egyik leggazdagabb embere volt. Bin Ladent elsősorban az Egyesült Államok „hitetlen seregének” szaúd-arábiai – azaz az iszlám legszentebb földjén való – jelenléte zavarta, másrészt Amerika Izraelnek nyújtott támogatása. Nyíltan hirdette, hogy kiűzi az USA-t és szövetségeseit Szaúd-Arábiából, Jordániából, Egyiptomból és Palesztinából. Első fatváját (vallási állásfoglalását) 1992-ben adta ki, amikor is dzsihadra szólította fel az iszlám országokat a nyugati megszállókkal szemben. 1995-ben bombát robbantottak a szaúd-arábiai Rijádban egy katonai bázison: öt amerikai repülő tiszteletet öltek meg, és harmincnégyet megsebesítettek. A következő év júniusában nagy erejű autóbomba robbant le egy, az amerikai hadsereg által használt épületet Hobár városában. A merényletben tizenkilenc amerikai pilóta halt meg, és 372-en megsebesültek. A szaúdi kormány, mivel szoros szálak fűzték a bin Laden családhoz, az Iránhoz kötődő szaúdi síták felé irányította az amerikai nyomozást. Bin Laden nyilvánosan tagadta a felelősségét, ám egy palesztin újságírónak azt nyilatkozta, hogy mindkét bombát az al-Kaida robbantotta fel. Bin Laden ügyében az FBI és a CIA nyomozóinak megkötötték a kezét. Ám a szaúdi és az ugyanabban az évben történt oklahomai robbantás – amelyben egy szövetségi épületet döntöttek romba hazai szélsőjobboldali terroristák – valamint a tokiói metróban történt szaringáz-támadás összefüggései felkeltették egyes amerikai kormánytagok figyelmét. 1996 januárjában a CIA Terrorelhárító Központja új irodát nyitott, amelynek egyedüli feladata Oszama bin Laden felkutatása volt, aki ekkorra már saját terrorista kiképzőtáborokat hozott létre Afganisztánban.

Alighanem bin Laden tette fel a koronát arra a jezsuitisztikus műre, amelyet a fundamentalista muszlim csoportok militarizálásával az Egyesült Államok megkezdett, hiszen hálózatával létrehozta a különböző nemzetiségű iszlám terrorszervezetek fúzióját. A nairobi és a Dar es-Salaam-i amerikai nagykövetségek elleni robbantásos merényletekben Bin Laden terroristái több mint kétszáz embert öltek meg. Két évvel később az al-Kaida egy öngyilkos aktivistája ismét lecsapott, ezúttal az *USS Cole* hadihajóra. Clinton elnök ekkor elrendelte bin Laden megölését, és afganisztáni táborának felszámolását. Ám a minden hájjal megkent al-Kaida vezér mindig teret nyert üldözői előtt, és megvalósította élete fő tervét, a saját területén mért borzalmas csapást az Egyesült Államokra.

Azt a személyt, akinek a fejéből kinőtt virtuális térképen Afganisztán és Irak egymás mellé került, George W. Bushnak hívják, és az Amerikai Egyesült Államok 43. elnöke volt. Bush könnyen megakadályozhatta volna a 2001. szeptember 11-i terrortámadást. A Nemzetbiztonsági Tanács terrorizmusellenes részlegének vezetője, Richard Clarke már a legelső munkanapján megpróbálta felhívni a legfelsőbb vezetést, köztük Cheney, Rice és Powell figyelmét arra, hogy az al-Kaida részéről hamarosan támadás várható. Január 25-én kérte, hogy Condoleezza Rice nemzetbiztonsági tanácsadót, hívjon össze egy sürgős találkozót a veszély megtárgyalására. A találkozóra végül szeptember 4-én került sor... A figyelmeztető jelek egyre gyűltek 2001 nyarán.

Az al-Kaida elfogott üzeneteiben az állt, hogy „valami látványos” dolog fog történni. Az FBI-ügynökök azt jelentették, hogy bizonyos személyeket az érdekel, miképp lehet utasszállító gépeket vezetni, de azzal már nem foglalkoznak, hogyan kell leszállni a járművekkel. George Tenet, a CIA Igazgatója egy „Szélsőséges iszlamisták repülni tanulnak” című tájékoztató iratot kapott augusztusban arról, hogy Minnesotában elfogták Zacarias Moussaouit, miután a repülőiskola tanárainak feltűnt a címből kiolvasható tendencia. Tenet egész Washington körbejárta, hogy felhívja Bush figyelmét a veszélyre. A hírszerző ügynökségek „Bin Laden fenyegetése valóságos”, „Bin Laden nagyszabású támadást tervez”, „Bin Laden összetett műveletet tervez” és „Bin Laden hálózatának tervei előrehaladnak” című jelentéseikkel próbálták figyelmeztetni az USA vezetését. Riasztások érkeztek arról, hogy nagy valószínűséggel egy közeli időpontban „látványos” támadások várhatók, amelyeknek sok áldozata lesz, és felforgatják majd az egész világot.

Az elnöknek készített *Napi tájékoztató* főcíme augusztus 6-án a következő volt: „Bin Laden eldöntötte, hogy megtámadja az USA-t”. A jelentés azt a veszélyt is tárgyalta, hogy az al-Kaida tagjai repülőgépeket rabolhatnak el. Busht egyáltalán nem érdekelte a dolog, mint ahogy máskor sem, és csak annyit mondott a tájékoztató CIA-tisztnek: „Rendben van. Magát most már nem rúghatják seggbe [sic!], hogy nem szólt”. Tanúvallomásaiban Tenet később azt állította, hogy „a rendszer vörös fénnel villogott”. Bush 2004 áprilisában szégyentelenül azt hazudta egy sajtókonferencián, hogy „ha csak a legcsekélyebb gyanú is felmerült volna, hogy ezek az emberek repülőgépeket készülnek épületekbe vezetni, mindent megmozgattunk volna égen és földön hogy megóvjuk az országot”.

Rice hasonlóképpen bűnös volt, és legalább ennyire álnok. 2001 nyarán Tenet és a CIA terrorelhárító főnöke, J. Cofer Black megpróbálták rávenni, hogy fogadjon el egy tervet, amellyel megakadályozhatták volna bin Laden küszöbön álló támadását, ám Rice túlságosan el volt foglalva a ballisztikus rakétaelhárító rendszerrel. Rice később úgy kommentálta mindezt: „nem hinném, hogy bárki előre jelezhetette volna azt, hogy repülőgépeket, elrabolt repülőgépeket használnak majd rakétaként”. Az FBI ügyvezető igazgatója, Thomas Pickard azt mondta a 9/11 bizottságnak, hogy azon a nyáron kétszer is tájékoztatta John Ashcroft igazságügy-minisztert a terroristaveszélyről, és hogy a második tájékoztató után Ashcroft azt mondta neki, hogy nem akar többé erről hallani. Paul Wolfowitz védelminiszter-helyettes szintén figyelmen kívül hagyta a jelzéseket. Rumsfeld szeptember 9-én azzal fenyegette meg a titkosszolgálatok vezetőit, ráveszi az elnököt, hogy vétőzza meg a Szenátus Fegyveres Testületének azon tervezetét, hogy 600 millió dollárt átcsoportosítson a rakétavédelmi költségvetésből a terrorizmusellenes kasszába.

George W. Bush azzal nyugtatta meg a saját lelkiismeretét, hogy bosszúhadjáratot indított két iszlám ország, Afganisztán és Irak ellen – olyan háborút, amely sokkal több kárt okozott az Egyesült Államoknak, mint amekkorát Oszama bin Laden bármikor is okozhatott volna, és ennek ürügyén elkezdte lebontani az USA alkotmányát, valamint a genfi konvenciót, nem riadva vissza háborús bűnök elkövetésétől sem.

Délibáb

Ahmed Zaki Abu Sádi: Imádság

Gyermekeim ágyánál, a magányban
vallom be féltő imádatomat,
mely éji áldásként fakad szívemből,
míg ők az álom karján ringanak.
Elragadtatva bámulom az arcuk,
tekintetem az alvó ajkakon
csókkal pihen meg, s lélegzésük apró
kis pihegeit számolgom.

Lehajlok, mint ki imádkozni készül,
pedig ezúttal nem esedezem;
őket imádom, senki mást ez éjjel,
előttük hajtom földig a fejem.
Érzem, a hit előtt alázatával,
pedig túlbuzgó nem voltam sosem –
aggódó apa vagyok csak: szerelmem
a gyermekeim bírják s istenem,
kinek elméjében forrottak egybe
s szállnak álmában az örök egekbe.

Ahmed Zaki Abu Sádi: A falu imádója

Felé tekintek istenhitemmel, hódolattal,
ha már leáldozott a nap csillogó korongja,
úgy megrendít szívének érzése, mely magasztos,
ám mégis minden úrnak földig hajol rajongva,
élvén bölcs tisztaságban, nemes egyszerűségben,
hűségében is büszkén, szünetlen szorgalomban;
a csúcsok legmagasbját választja imahelyül,
mintha titkát a szépség felé súgná titokban.
A természetet látod fenséges csendje mélyén,
a kegyes ember vágyát és meghallgattatását;

mormolja az igéket – miközben fenn az ágon
csattognak a madárcák – a kis patak zaján át.
A csermelyeket látod könnyében búcsúzaskor,
az éjnek köntösébe zárva a szürkületben,
mohón várva az élet holnapi ébredését,
mikor szelíd imája az élők fele lebben.
Az éji nyugovásban s az élet ütemében
példát talál a néző, szemét ha tágra tárja:
a lét titkát mutatja az a gondolkozónak,
nincs szüksége a költők kimódolt verssorára.
Vajon a szép nem Alláh küldöttje itt a földön?
Valóban, én fohászom a szépség fele küldöm.

Ibn Rúmi: Ramadani böjt

Ha szerencsét kívánsz a böjthöz,
az embereknek hosszú kínt kívánsz:
hiszen minden napot e hóban
ítéletnapnál hosszabbnak találsz!
De bár egy hónap volna minden éje!
S napja suhanna, mint a gondolat!
Ne üdvözöld hát minden jó tilalmát,
csak a jó bort s a jó falatokat!

*

Az én tüzem nem lankad, ámde
lépten-nyomon csak elhamvadt szívek:
vannak ma emberek, akik a forrót
tartják hidegnek, nem a jegeset.
Amint utálkozik a jó falattól
a gyomor is, ha megterheltetett.

*

Hadd szálljon és lebegjen a tömeg!
de látom én, miben fetrengenek,

búzló hullák hánytorgó tengeren.
A gyöngy alattuk rejlik, odalenn.
A szenny tengertajtékon úszva száll,
de lemerül a mélybe a korál!

Ibn Rúmi: A vak teherhordó

Láttam a teherhordót, a vakot,
hegyen át és völgyön át baktatott.
A fejére nagy teher nehezül,
de cipeli ő erején is felül.
Körül tevék, s hasonló emberek,
közömbösek és érzéketlenek.
Mindegyikük meglöki cudarul
vagy szórakozott-akaratlanul.
Szegény pára, rég megadta magát
a sorsnak, mely rabsorsnál mostohább.
Nem is kívánt éltében semmi mást:
szégyen elől robotba rohanást,
teher alá, amely alatt kidől –
az aljas gazdag szemei elől.

Abu Nuvász: Egy keresztény leányra

Elmész előttem, némán elpirúlok,
elfordulsz büszkén, mintha meg se látnál.
Ruháidnak alatta minden este
reszket egy illatárasztó virágszál.
Elnyűtte testemet a vágy miattad,

szememnek héja vért hullajt utánad;
moszlim-gyötrő keresztény őzikém, te,
minden igazhitű áhítja bájad.
S ha nem tudnám, hogy a gyehenna vár rám,
bizony Alláh helyett Krisztust imádnám!

Lukáts János: Embercsapda, országcsapda ...

Galgóczi Erzsébet: Vidravas

Néhány körülmény, amely nem fontos, de eligazít az íróról, a korról. A *Vidravas* Galgóczi Erzsébet utolsó regénye, 1984-ben jelent meg. Az író ekkor – 1981 és 1985 között – parlamenti képviselő. Mielőtt a kor viszonyaiban járatlan, ifjú olvasó megkérdezné, hogy melyik párt képviselőjeként került be Galgóczi Erzsébet a magyar országgyűlésbe, bocsássuk előre, hogy *A Párt* tagjaként és képviselőjeként, Magyarországon 1949 és 1989 között ugyanis csak egyetlen párt létezett.

Könyvében Galgóczi Erzsébet a magyarországi szocializmus korai éveinek egyik legnagyobb szabású gazdasági-politikai peréről ír, az úgynevezett MAORT-perről, a per anyaga és a kapcsolódó dokumentumok egészen a rendszerváltozásig szigorúan bizalmas irománynak számítottak, amihez még ő, a parlamenti képviselő sem férhetett volna hozzá. Az ismert és elismert író, aki korábban bátor riporterként szerzett megbecsülést (és kellő számú ellenséget), ekkor Fock Jenőhöz fordult. Fock Jenő korábban, 1967 és 1975 között Magyarország miniszterelnöke, 1980 előtt a párt Központi Bizottságának tagja, 1980 után pedig a Magyar Tudományos Egyesületek Szövetségének az elnöke (a METESZ-nek). Fock engedélyezi (parkoló pályára állítása miatt talán dacból is!), hogy Galgóczi betekintsen a MAORT-per aktáiba, és hozzájusson a fővádlott, Papp Simon önéletrajzi kéziratához is. *Betekintsen az iratokba* – jegyzetelnie azonban tilos, Galgóczi a „betekintések” után siet a gyorsíróhoz, és emlékezetből lediktálja az olvasottakat.

A *Vidravas*-ban bemutatott ország képe riasztó, a regény hangneme kemény, szemlélete komor. Olyan riasztó és olyan komor, amire a magyarországi szocializmus évei alatt valószínűleg nem volt példa. Mivel azonban a pártvezetés is tudta, hogy Galgóczi a volt miniszterelnök engedélyével jutott az iratok közelébe, mivel a MAORT-per az 1980-as évekre már némiképp idejétmúlt eseménynek számított, amelynek okaitól és végrehajtóitól el lehetett határolódni, és mivel a regényben ábrázolt események 1956 nyarán befejeződnek, ezért – mintegy meghaladott előtörténetként – tudomásul vette és elfogadta a *Vidravas* megírását és megjelenését.

Történelmi regény-e a *Vidra*vas, vagy társadalmi regény? Regény-e egyáltalán, vagy hosszúra nyúlt riport, politikai krimi, egy elvetélésre ítélt nemzedék vagy társadalmi osztály felszámolásának forgatókönyve? Hol kezdődik a történet, lehet-e és érdemes-e az eredet szálait kibogozni, van-e a történetnek befejezése, ha nem is megnyugtató és igazságtevő, de legalább a továbblépés irányát felvillantó? Csupa kérdés, amelyekre a regény többnyire nem ad választ, legfőképpen azért, mert nem is adhat egyértelmű választ. A kérdések is egymásba kapcsolódnak és szétválaszthatatlanok, a válaszok is fél válaszok (fél igazságok) volnának, ha bármelyiket egyedül-érvényesnek neveznénk ki a többi hátrányára.

A *Vidra*vas természetesen regény, olyan történelmi regény, amelynek a történetisége sem Galgóczi Erzsébet (és Fock Jenő) évtizedéig nem fejeződött be, sem a rendszerváltás után nem érezhetjük szellemét és következményeit oka fogyottnak. Mondhatná valaki (például a kor viszonyaiban járatlan, ifjú olvasó!), hogy a *Vidra*vasban felvázolt társadalmi-politikai ellentétek, anomáliák, kataklizmák (nevezhetnénk még egy sor egyéb, kifejező néven!) mára eltűntek, kifulladás, a múltból idesötétlő, komor díszletté váltak. Téved, aki így gondolja – vagy szándékosan torzítja el a múlt váltoállításainak a következményeit: a magyar parasztság szándékos elvadítását a földtől, a kényszerszövetkezetesítés brutális végrehajtását, ember százezrek elgyökértelenítését, nemzeti hagyományok és értékek meghurcolását és elpusztítását, az értelmiségbe (az értelemben, a tudásba) vetett hit megrendítését, a szellemi-gazdasági-kulturális lefelé-nivellálás nemzetpusztító tevékenységét, a hatalomtól való lelki és fizikai félelem szabadjára engedését, a személyes és osztályalapú bosszúállás érvényesülését, a családi és magántulajdon országos méretű elorzását és felprédálását, a kényszerlakhelyre utalást, büntetőtáborok létesítését, működtetését, aztán letagadását, a színlelés és hazugság, a bizalmatlanság és a vakhit, a hazudás és hazudtatás „közös bűnét” (ez a fogalom is ott szerepel Galgóczi könyvcímei között). Mindez ott élt és hatott, oldott és kötött évtizedek magyarországi szocialista gyakorlatában. És soha, senki a kiagyalók és a végrehajtók közül felelősen nem fordult szembe ezzel a gyalázatos, szellem-, ember- és nemzetellenes gyakorlattal, ami az újrakezdetnek, a megtisztulásnak az első lépése lett volna.

*Vidra*vas: a vidra vas falusi házakban használt, csapdaféle szerkezet, kistestű ragadozók foglyul ejtésére, elpusztítására (görény, menyét, róka, vidra). Az emberen is maradandó sérülést okozhat.

Rév Orsolya magán viseli Galgóczi Erzsébet életrajzának számos jegyét, de valójában egy kor és egy társadalmi osztály részletes és árnyalt látóképe adja. Sorsán változtatni akaró, feltörekvő parasztlány, aki a hagyományos falusi világból a művészértelmiség soraiba készül, a főiskoláról azonban egy év után eltávolítják, mert szüleit közben kuláklírára tették. Rév Kálmánék, Orsolya szülei nem kulákok, vagyonuk, földjük alapján középparasztnak is alig mondhatók, de nem is nincstelen zsellérek. A földhöz értő, abból megélni akaró népek, paraszti öntudattal, szívóssággal és bizalmatlansággal. Fiukat, mint „kulákcsemetét”, nem katonának, hanem munkaszolgálatosnak viszik, Orsolyát megfosztják a továbbtanulás lehetőségétől. Mindezt azok teszik, akik a korábban „elnyomott” osztályok védelmét, fölemelkedését hirdetik. Orsolya kommunistának vallja magát, de az ő politikai-ideológiai hite valamiféle ideális társadalmi igazságot kíván, az egyéni képességek kibontakozásának lehetőségét, a kapott és a szerzett föld felvirágoztatásának reményét, a társadalmi-vagyoni igazságtalanságok megszüntetését. Mindezt a segítő, a koordináló állam

támogatásával, amely fölszabadítja, maga mellé állítja a demokratikus energiákat. Orsolya a koalíciós években hiszi és várja egy ilyen szervezésű, kommunista Magyarország kifomálódását.

Mindeközben maga is haraggal, sőt gyűlölettel tekint a volt „kizsákmányoló” osztályokra, a közösségekre is, és azok egyes tagjaira is. Hogy pontosan ki a kizsákmányoló, ezt a marxista terminológia szerint fogja fel, így – a regény kezdetén, és még sokáig – a kizsákmányolók közé számítja Simon Pál mérnök-professzort, a világhírű tudós-tanár-geológust is, a magyarországi és közép-kelet-európai olajkutatás megteremtőjét és máig legnagyobb alakját (Simon Pál személyében Galgóczi Erzsébet Papp Simon mérnököt, a MAORT-per fővádlottját formázza meg). Valóságnak fogadja el a szabotálás és hazaárulás vádját, indokoltnak a halálos (majd életfogytiglanra enyhített) ítéletet, a feleség kényszerlakhelyre utalását és a vagyonek kobzást.

Simon Pál kitelepített felesége – hosszas Canossa-járás és vesszőfutás után – a Rév-portán kap szállást (korábban Rév Kálmánnéval felületesen ismerték egymást), az ő falujukból könnyebben látogathatja meg férjét a börtönben. Révné együttérzéssel fogadja az egyedül maradt, idős asszonyt, Orsolya azonban dühödt acsarkodással tekint a politikailag és emberileg egyaránt ellenségnek érzett Simonnéra. A Rév-porta a három asszony életének, vitáinak a színhelye lesz. A három különböző sorsú nő szembenállása, párbeszédei nemcsak nemzedékek és társadalmi osztályok összeütközésének a részét képviselik, hanem a tisztázódás, az értékek felismerésének a folyamatát is megindítják. Rév Kálmánné mindvégig a sorsába beletörődő, a hagyományokhoz ragaszkodó, idősödő, dolgos parasztasszony, akinek kevés a tételesen megfogalmazott gondolata a társadalmi-politikai viszonyokról, de kozmikus félelem és elutasítás munkál benne a „rendszerrel” és megtestesítőivel szemben. És a félelem lányáért, fiáért, a felelősség csökkent értékű férjéért, a szárnyai alá menekült Simonnéért – vagyis a hagyományos vidéki anyaszerepet öntudatlanul, de következetesen valósítja meg. Személye szürke, ám biztos háttérét – de csak háttérét – jelenti a cselekménynek.

A regény valódi konfliktusa Rév Orsolya és Simon Pálné között feszül. Az ellentét nem tettekben mutatkozik meg (azokban is!), az elveket is inkább Orsolya emlegeti föl, Simonné többnyire csak férje ártatlanságát hangoztatja. Orsolyát – a kommunista parasztlányt – irritálja, és gyűlöletében elmélyíti mindaz, amit Simonné (és személyén, elbeszélésein keresztül Simon mérnök is!) képvisel: a nyelvtudás, a világban való jártasság, a szépség meglátásának érzéke, az értéket jelentő tárgyak felhalmozása és élvezete. Simonné kiszolgáltatott és megalázott helyzetében is ragaszkodik a korábbi nagypolgári világot idéző ruhadarabjaihoz, ékszereihez, értékes, apró berendezési tárgyaihoz. Orsolya (és érezhetően az író, Galgóczi Erzsébet is!) elfogadhatatlannak tartja, hogy ez a gyökereitől megfosztott, bűnösnek (de legalább is bűnösök cimborájának) érzett asszony teljes kiszolgáltatottságában is képes erőt meríteni az évtizedekkel korábban látott tájak szépségéből, távoli városok emlékéből, ezüst cukortartót és olyan tárgyak tömegét használja, amelyek rendeltetéséről Orsolyának jószerevével fogalma sincs. A kitelepített úriasszony – Orsolya (Galgóczi) szerint – egész nap papucsban pasziánszkártyát rak és szipkából cigarettát szív. 1984-ben keletkezett a *Vidravas*, ez magyarázza (?), hogy egy sor sztereotípiá került a regénybe (vagy maradt benne), amelyek a szocialista közmegegyezés szerint a burzsoá osztályokat jellemzik. Galgóczi is megmarad ebben a gondolat- és gesztuskörben, nem tud, vagy talán nem is akar túllépni rajta. Igaz: Simonné idős, beteglábú, tárgyait pedig sorra eladogatja, hogy némi pénzhez jusson. De azért: a faluban-tévesztésben végzett valamiféle munka nélkül, kizárólag értéktárgyai eladásából képtelen volna akár csak szűkös anyagi háttérrel is teremteni magának. És a tárgyak: a kitelepítéskor engedélyezett 80 kilót messze túllépi az a tárgymennyiség,

amelyet Orsolya Simonnének tulajdonít.

Orsolya nem vitázik, nem érvel, valójában inkább indulatai vannak, mintsem összefüggő érvkészlete. Egy-egy ideológiai fordulatot, „lenini tézist” vet oda Simonnének, majd megvetően elfordul – az asszony kitér a viták elől, mást nem is igen tehet.

Orsolya és Simonné (idővel: Emma néni) kapcsolata azonban később megváltozik: tartalmasabb és harmonikusabb lesz. A művészi érzékű (és művészi törekvéseitől éppen a saját politikai elvtársai által eltiltott) lány a tárgyakon keresztül talál kapcsolatot a sokat tapasztalt asszonnal. A hasznosan leélt, gazdag élet irigység tárgyából idővel vonzó távlattá formálódik Orsolya számára, érdeklődéssel hallgatja Simonné beszámolóit a világ nagy múzeumairól, távoli népek életmódjáról, viseletéről. Simon Pál személye (a felesége elbeszélésében) új megvilágításba kerül: a geológus (földrajztudós, olajkutató) személye köré a felhalmozott tudás és kutatás, a sikeres felfedezői tevékenység társul, a nagypolgáriság és a kizsákmányolás fogalma egyre kevésbé lesz értelmezhető és alkalmazható Simon Pál személyére. Különösen pedig a szabotázs és a kémkedés vádja. Orsolyát kezdi lenyűgözni a magyarföldi és a világ számos helyén végzett eredményes olajkutató munka – valójában a szellemi alkotás diadala. Különösen zavarba ejti, hogy ezt a szellemi kincset és tevékenységet nem, hogy valós társadalmi értékén nem becsüli meg a fennálló hatalom, de egyenesen a kutató, a tudós rosszhiszemű lejáratására és fizikai megsemmisítésére törnek.

Nyomorúságos és megalázó „beszélő” látja viszont férjét Simonné, a formális találkozás azonban megsejteti vele, hogy férje életét megóvják, és „keze állapota” is azt mutatja, hogy nem földtúró vagy kőbányai munkát végez az életfogytiglani börtönre ítélt rab. Simonné testi állapota (érszükülete) azonban romlik, orvosi kezelésre szorulna, egykori orvosa azonban a távolból (a budapesti klinikáról) olyan gyógyszert ír fel neki, ami Magyarországon nem kapható. Az átélt zaklatásokat, betegségét és sorsa kilátástalanságát Simonné, Emma néni nem viseli sokáig, ott hal meg a Rév család kisszobájában, mialatt Orsolya a Simon család egykori orvosát keresi fel, segítségét kérve.

A regény második része inkább oknyomozó óriásriportnak nevezhető, bár szervesen kapcsolódik az első részhez. Gyetvaiék révén (a Simon család korábbi háziorvosa, egyetemi tanár, klinikai professzor) betekintést nyerhetünk a korszak másik nagy politikai perébe (vagy inkább: persorozatábal): az orvosok perébe. A magyarországi orvos perek 1952-ben kezdődtek, a Szovjetunióban lefolytatott orvos perek mintájára. Az orvosokat mindkét országban a kommunista vezetők megölésének kísérletével vádolták, külföldi hatalmak javára végzett kémkedéssel, arany- és valutaüzérkedéssel és hasonló közbűntényekkel. Az orvos (az egyetemi tanár, a kórházi-klinikai professzor) ugyanúgy problémás társadalmi helyzetű személynek (állásnak) számított a szocialista ideológia korabeli értelmezése szerint, mint a tudós, a szociológus, a jogász, az ügyvéd, a tanár, mint a legtöbb vezető értelmiségi. A „tanult ember” (általában) képes önálló vélemény alkotására, véleményét nem a párthatározatok és a napi politikai propaganda szerint változtatja. Társadalmi helyzete, kultúrája, életmódja és vagyoni kondíciója is más, mint a szocialista ideológiában a legmagasabbra értékelt munkásosztálynak. Még az orvostársadalomnak (és általában az értelmiségnek) a párthatalomhoz kapcsolódó tagjai iránt is fel-fellobban(t) a bizalmatlanság, az értelmiség a marxista terminológia szerint sem osztály nem volt (mint a munkásság), sem réteg (mint a „dolgozó paraszt”), hanem csoport, de azon belül is csak a „haladó értelmiség” bírta a rendszer kegyeit. Hogy ki a „haladó”, és meddig bírhatóak a

kegyek, ezt a párthatalom napi véleménye döntötte el. Az értelmiség egyes csoportjai és tagjai ellen lefolytatott hajtóvadászatok végigkísérik a szocializmus évtizedeit, mind a Szovjetunióban, mind a többi szocialista országban, Magyarországon is.

Emma néni halála után a Rév portán új vendég köszönt be: az államvédelmi hatóság (az ávéhá). Smukk (később: Sóvári), az ambiciózus egykori parasztfiú szép nyomozói karriernek néz elébe. Kettős cél vezeti Rév Orsolya felé: látszólag udvarol neki (udvarol is!), de az udvarlás csak „fedő-tevékenység” Smukk részéről, valójában ráveszi Orsolyát, hogy – kézügyességét latba vetve – folytasson levelezést a halott feleség nevében a börtönbüntetését töltő Simon Pállal. Orsolyát elkápráztatja a fess egyenruha (?), a hízogató-fenyegető szavak, a kellő titokzatoskodás, meg a „szent célra” hivatkozás: vállalja a hamis levelek írását. A mérnök így nem szerez tudomást felesége haláláról, a börtönben dolgoztatják, mégpedig ugyanazon az olajkutatói munkán, ami miatt első fokon halálra ítélték. Orsolya önként lesz részese a hazug hatalmi mechanizmusnak, néhány szép szóért. Amint Simon kiszabadul (1955 nyarán, amnesztia és rehabilitálás nélkül), Smukk-Sóvári el is tűnik a lány életéből.

Orsolya fölkeresi a börtönből kiengedett Simon mérnököt, részben a feleségétől Révéknél maradt hagyatékot szolgáltatja vissza, részben a kíváncsiság hajtja a sokat emlegetett tudós felé, részben pedig valamiféle lelki furdalás sarkallja a találkozásra. Simon megismerteti a lányt a per, a börtön és általában a magyarországi szocialista igazságszolgáltatás elveivel és gyakorlatával. És mással is: Simon kegyelmi kérvényét tíz akadémikus támogatta aláírásával, ekképp saját szabadságukat és karrierjüket is kockáztatták.

1956 nyarán Simon Pál is meghal, a meghurcoltatás, a börtön, a brutális bánásmód, a kilátástalanság – mindez aláássa egészségét, de még inkább életöztönét. Felesége halálhíre – amiről, persze, csak a kiszabadulás után értesül! – meggyorsítja ezt a folyamatot. Halála és temetése napjaiban Budapest népe, elsősorban az egyetemi ifjúság már a változtatni akarás lázában ég. A politikai ellenzék kritikus tömege már nem állítható meg. Orsolyában azonban nem annyira a továbblépés igénye munkál, mint inkább a keserűség érzése az elveszett értékek fölött, az elkövetett bűnök és a mintául szolgáló precedensek miatt. (Papp Simon valójában nem 1956 tavaszán, hanem 1970-ben hunyt el.)

Komor és tragikus színezetű regény a *Vidravas*, egy politikai formáció jelképe, csapda és gyilkoló eszköz kisebb és nagyobb élőlények, ártók és ártatlanok ellen. Fegyver, amely bárki ellen, akármiért és bármikor bevethető. Amely alkalmas életek és értékek elpusztítására, akaratok és parancsok érvényesítésére. Egyes személyek, egész embercsoportok – s ha kell – egy egész ország ellen.

A *Vidravas* c. Galgóczi regényt kötelező olvasmányként kellene forgatnia tanárnak és diáknak, történésznek és olajkutatóknak, a közhivatalok munkatársainak, orvosoknak és rendőröknek. Mindazoknak, akik a regényben szerepelnek, akár a hatalom végrehajtóiként, akár áldozataiként. Összefügg életük és tevékenységük: áldozat nincs gyilkosok nélkül, gyilkos sem áldozat nélkül. Ma még közöttünk élnek a regény szereplői közül sokan, s ha nem személy szerint ők, akkor gyermekeik, tanítványaik, a következő nemzedék. Akik alig tudják, s akiknek éppen ezért tudniuk kell, mi történt, mi történhetett meg ebben az országban, s főként, hogy Magyarországon se személyekre, se embercsoportokra soha többet ne vicsorogjon vidravas!

Batsányi János: A franciaországi változásokra

(Kassán, 1789)

Nemzetek, országok! kik rút kelepcében
Nyögtök a rabságnak kínos kötelében,
S gyászos koporsóba döntő vas-igátok
Nyakatokról eddig le nem rázhatátok;
Ti is, kiknek vérét a természet kéri,
Hív jobbágyitoknak felszentelt hóhéri,
Jertek, s hogy sorsotok előre nézzétek,
Vigyázó szemetek Párizsra vessétek!

József Attila: (Ős patkány)

Ős patkány terjeszt kórt miköztünk,
a meg nem gondolt gondolat,
belezabál, amit kifőztünk,
s emberből emberbe szalad.
Miatta nem tudja a részeg,
ha kedvét pezsgőbe öli,
hogyan iszonyodó kis szegények
üres levesét hörpöli.

S mert a nemzetekből a szellem
nem facsar nedves jajokat,
hát uj gyalázat egymás ellen
serkenti föl a fajokat.
Az elnyomás csapatban károg,
élő szívre mint dögre száll –

s a földgolyón nyomor szivárog,
mint hülyék orcáján a nyál.

Lógatják szárnyuk az ínségnek
gombostűjére szúrt nyarak.
Bemásszák lelkünket a gépek,
mint aluvót a bogarak.
Belsőnk odvába bútt a hálás
hűség, a könny lángba perreg –
űzi egymást a bosszuállás
vágya s a lelkiismeret.

S mint a sakál, mely csillagoknak
fordul kihányni hangjait,
egünkre, hol kinok ragyognak,
a költő hasztalan vonit...
Óh csillagok, ti. Rozsdás, durva
vastőrökül köröskörül
hányszor lelkembe vagytok szurva –
(itt csak meghalni sikerül.)

S mégis bizom. Könnyezve intlek,
szép jövőnk, ne légy ily sivár!...
Bizom, hisz mint elődeinket,
karóba nem húznak ma már.
Majd a szabadság békessége
is eljön, finomúl a kin –
s minket is elfelednek végre
lugasok csendes árnyain.

1937. jan.

József Attila: Miben hisztek

Miben hisztek ti makacs égitetek,
hogy föllobogva

lángokkal egymásnak nem estek,
csak kerülitek egymást óvakodva?

Szerelem tart-e, béke és igazság
titeket féken,
vagy pislá, hunyorgó ravaszság,
mely farkasszemet néz az ürességben?

A tömegvonzás?... Lámpámba az éjnek
pilléje repdes,
gyász vergődik a falon. Félnek
emlékeim, mert messzi van a kedves.

1937. szept.-okt.

Ady Endre: Tegnap tegnap siratása

Kezem szomorú áldását hinti:
Óh, tegnapi halott mozdulatok,
Óh, érintések halott kéje,
Óh, tegnapi kis bánataink, ti,
Óh, tegnapi bizakodásaink,
Óh, tegnapi-tegnap igéje:
Noli tangere.

Néztük: az Ember
Különbje magas szivárvány-hidon
Istenülésnek amint nekivág
És gazdagodik mind-gazdagodó
Kényességekkel, új ingerekkel
S hogy mégis-mégis szép e hivalgó
Jószág, az Ember: maga a világ.

Ön-imádatunk kelyhe kicsordult
S mindenkit megitatni akart
Nehéz kedvéből, e drága borból.

S a ma: didergő, gyászos büszkeség:
„Ne félj”, „Ne osztozz” – kis biztatások
Lemészárolt, dicső tervek felett,
Kik élet voltak és többek voltak,
Mint dobott, hulló, apró emberek.

Óh, tegnapi cirkulusok, halott,
Szent ábrák, gyilkos árkokba fúltak.

Kezem szomorú áldását hinti:
Óh, tegnapi halott mozdulatok,
Óh, érintések halott kéje,
Óh, tegnapi kis bánataink, ti,
Óh, tegnapi bizakodásaink,
Óh, tegnapi Tegnap ígéje:
Noli tangere.

Óh, hóhér Idő,
Óh, tegnapi Tegnap ígéje,
Megrontásoddal megszépült varázs.

Ady Endre: Város megvétele után

A condottiere búcsúja

*Bródy Sándornak küldöm, a legszebb, legigazabb
magyar poétának, Sándor bátyámnak, ki talán
nem is tudja, hogy mennyi mindent csinált
és folytatott le e csatornátlan országban.*

Lankadt szívem diszítem csókkal,
Legjobb ruhám öltöm magamra,
Legszebb napjaimra emlékszem
S tegnapi győző, nagy rohamra.

Viadal után búcsuzás jön,
Diadal után nincsen élet,

Hadd bámulják még egyszer arcom
Vad dühvel a tiport cselédek.

Mozduljanak a harctér-rablók
S zúgjon felém a pulya-átok
S hadd hirdessem ki zsoldosim közt:
Mehettek, nincs szükségem rátok.

Győztem s én már megdicsőültem,
Most már jöhetnek portya-hősök,
Megy a vezér, zsákmányát hagyja:
Szeretett győzni s ezért győzött.

Nyitott hintó sárkány-lovakkal;
Küllők, virággal befödöttek,
Járjátok be ma még a várost,
Hogy arcom sohse lássák többet.

Ernest Hemingway: Bérgyilkosok

A *Henry*-büfé ajtaja kinyílt, és két férfi lépett be rajta. Leültek a pult mellé.

- Mit adhatok? – kérdezte tőlük George.
- Nem tudom – mondta az egyik férfi. – Mit akarsz enni, Al?
- Nem tudom – mondta Al. – Nem tudom, mit akarok enni.

Odakünn sötétedett. Az utcai lámpa fénye bevilágított az ablakon. A két férfi a pultnál az étlapot tanulmányozta. A pult másik végéről Nick Adams figyelte őket. George-dzsal beszélgetett, mikor bejöttek.

- Nekem hozzon vesepecsenyét almamártással és burgonyapürével – mondta az első férfi.
- Még nem készült el.
- Mi a fenének írja rá akkor az étlapra?
- Az vacsorára van – magyarázta George. – Hat órakor lehet megrendelni.

George a pult mögötti falórára nézett.

- Most öt óra van.
- Az órán húsz perccel már el is múlt – mondta a másik.

- Húsz percet siet.
- Ugyan menjen a fenébe az órával – mondta az első férfi. – Mit tud enni adni?
- Adhatok valamilyen szendvicset – mondta George. – Kaphatnak sonkát tojással, szalonnát tojással, májat és szalonnát, vagy egy szelet sült húst.
- Adjon csirkekroketet zöldborsóval, tejfölös mártással és burgonyapürével.
- Az a vacsora.
- Amire gusztusunk támad, az mind csak vacsorára van; mi? Maga jól kitol velünk.
- Adható sonkát tojással, szalonnát tojással, májat.
- Nekem hozzon sonkát tojással – mondta az, akit az imént Alnak szólítottak. Keménykalap a fején, fekete felöltője elöl végig begombolva. Arca kicsi és fehér, s ajkát összeszorítja. Selyemsál volt rajta és kesztyű.
- Nekem adjon szalonnát tojással – mondta a másik férfi; Körülbelül ugyanolyan termetű volt, mint Al. Arcuk különbözött egymástól, de úgy öltözködtek, mint az ikrek. Mindkettő szűkre szabott felöltőt viselt. Előredőlve ültek, könyöküket a pultra támasztották.
- Van valami innivaló? - kérdezte Al.
- Ezüst sör, *bevo*, gyömbérsör – mondta George.
- Azt kérdeztem, innivaló van-e.
- Csak amit mondtam.
- Klassz város ez – mondta a másik. – Hogy hívják?
- Summit.
- Hallottál már róla? – kérdezte Al a barátját.
- Nem – mondta a barátja.
- Mit csinálnak itt a népek esténként?
- Vacsoráznak. Mind ide járnak, és megeszik a nagy vacsorát.
- Helyes – mondta George.
- Szóval maga azt gondolja, hogy ez helyes? – kérdezte! Al George-tól.
- Persze.
- Maga nagy okos, ugye?
- Persze – mondta George.
- Hát nem az – mondta a másik kis termetű férfi. – Vagy az, Al?
- Hülye – mondta Al. Nick felé fordult.
- Magát hogy hívják?
- Adams.

– Még egy nagy okos – mondta Al. – Hát nem nagy okos, Max?

– Ez a város tele van nagy okosokkal – mondta Max.

George letette a pultra a két tányért, az egyikén sonka volt tojással, a másikon szalonna tojással. Letette a két körítést is, zsírban sült burgonyát, és becsukta a konyhába nyíló tolóablakot.

– Melyik az öné? – kérdezte Altól.

– Nem emlékszik?

– A sonka tojással.

– Na látod, ugye, milyen nagy okos – mondta Max. Előrehajolt és maga elé húzta a sonkát tojással. Mindkét férfi kesztyűben evett. George figyelte őket evés közben.

– Mit néz? – pillantott rá Max George-ra.

– Semmit.

– De a fancsali szentségit, igenis nézett. Engem nézett.

– Lehet, hogy csak tréfált a fiú, Max – mondta Al.

George nevetett.

– Csak ne nevéssen – mondta neki Max. – Maga egyáltalán ne nevéssen, érti?

– Rendben van – mondta George.

– Szóval ő azt hiszi, hogy rendben van – Max Alhoz fordult. – Azt hiszi, rendben van. Jó, mi?

– Felveti az ész – mondta Al. A két férfi tovább evett.

– Mi annak a nagy okosnak a neve ott a pult végénél? – kérdezte Al Maxtól.

– Hé, nagy okos – mondta Max Nicknek. – Menjen át a pult másik oldalára, oda a barátjához.

– Mi ez, kérem? – kérdezte Nick.

– Semmi – mondta Al. Nick átment a pult mögött a másik oldalra.

– Mi ez, kérem? – kérdezte George.

– Semmi köze hozzá – mondta Al. – Ki van kinn a konyhában?

– A néger.

– Hogyhogy a néger?

– A néger, aki főz.

– Szóljon neki, hogy jöjjön be.

– Hát ez meg mi?

– Szóljon neki, hogy jöjjön be.

– Mit gondolnak maguk, hol vannak?

– Azt csak bízza ránk, tudjuk mi jól, hol vagyunk – mondta a Max névre hallgató férfi. –

Hülyének néz maga minket?

– Te beszélsz hülyeségeket – mondta neki Al. – Mi a francnak állsz le vitatkozni ezzel a kölyökkel? Hallja-e – mondta George-nak – mondja a négernek, jöjjön ki ide.

– Mit akarnak veled?

– Semm it. Gondolkozzék csak, nagy okos. Mit akarnánk egy négerrel csinálni?

George kinyitotta a konyhai tálalónyílást. – Sam – kiáltotta. – Gyere be egy percre.

A konyhaajtó kinyílt, és a néger bejött. – Mi az? – kérdezte Sam. A két férfi a pult mellett jól megnézte.

– Rendben van, néger. Állj csak meg ott – mondta Al.

Sam, a néger, ott állt kötényében, és a pultnál ülő, két férfira nézett. – Igen, uram – mondta. Al leszállt a bárszékről.

– Hátramegyek a konyhába a négerrel és ezzel a nagy okossal – mondta. – Menj vissza a konyhába, néger. Maga is menjen vele, nagy okos. – A kis ember elindult Nick és Sam, a szakács után hátra a konyhába. Az ajtó becsukódott mögöttük. A Max névre hallgató férfi ott ült a pultnál, szemben George-dzsal. Nem George-ra nézett, hanem a tükörbe, a bárpult mögötti falon. A *Henry*-büfét italboltból alakították át étkezdévé.

– Na, mi van, nagy okos – mondta Max, miközben nézette a tükörbe –, miért nem szól?

– Nem értem, mi ez.

– Hé, Al – kiáltotta Max. – A nagy okos azt szeretné tudni, mi ez?

– Miért nem mondd meg neki? – Al hangja a konyhából hallatszott.

– Maga mit gondol, miről van itt szó?

– Nem tudom.

– Mégis mit gondol?

Max egész idő alatt a tükörbe nézett, mialatt beszélt.

– Nem akarom megmondani.

– Hé, Al, a nagy okos nem akarja megmondani, hogy mit gondol, mi történik itt.

– Hallom jól, mit mondasz – szólt Al a konyhából. Feltámasztotta a tálak kiadására szolgáló nyílást egy ketchupos üveggel. – Hallja, nagy okos – mondta George-nak a konyhából. – Álljon egy kicsit odább a söntéstől. Te pedig, Max, menj egy kicsit bal felé. – Úgy rendelkezett, mint mikor egy fényképész csoportképet állít be.

– No, nyissa, ki a bagólesőjét, nagy okos – mondta Max. – Mit gondol, mi fog történni?

George nem szólt semmit.

– Majd én megmondom magának – mondta Max. – Megölünk egy svédet. Ismer maga egy Ole Andreson nevű nagy darab svédet?

– Ismerek.

- Ide jár étkezni minden este, ugye?
- Néha ide jár.
- Hat órákor jön ügyé?
- Már ha jön.
- Ezt mi mind tudjuk, nagy okos – szólt Max. – Beszéljen másról. Jár moziba?
- Néha.
- Gyakrabban kellene moziba járnia. A mozi jót tesz az olyan nagy okosnak, mint maga.
- Miért ölik meg Ole Andresont? Mit tett az maguknak?
- Nem is volt rá módja, hogy valamit tegyen. Soha nem is látott bennünket.
- És nem is fog látni bennünket, csak egyetlenegyszer – mondta Al a konyhából.
- Akkor miért ölik meg? – kérdezte George,
- Egy barátunk kérésére öljük meg. Csak hogy szívességet tegyünk egy barátunknak, nagy okos!
- Fogd már be a szádat – mondta Al a konyhából. – Átkozottul sokat beszélsz.
- Hát valamivel szórakoztatnom kell ezt a nagy okost. Igaz-e, nagy okos?
- Rémes, mennyit jár a szád – mondta Al. – A néger meg az én nagy okosom szépen elszórakoznak egymás közt, úgy összehoztam én őket simán, mint két barátnőt egy zárdában.
- Voltál te már zárdában?
- Azt sose tudhatod.
- Csak kóser zárdában lehattél. Ott voltál te.

George felnézett az órára.

- Ha bárki bejön, mondja neki, hogy a szakács elment, és ha nem tágít, mondja, hogy hátramegy a konyhába, és maga készíti el az ételt. Megértette, nagy okos?
- Rendben van – mondta George. – Utána mit csinálnak velünk?
- Az attól függ – mondta Max. – Az ilyesmit- sose tudja az ember előre.

George felnézett az órára.

Negyed hét volt. Kinyílt az utcai ajtó, és egy villamosvezető lépett be rajta.

- Hello, George – mondta. – Kaphatok vacsorát?
- Sam elment – mondta George. – Körülbelül egy fél óra múlva jön csak vissza.
- Akkor megyek is tovább – mondta a vezető. George felnézett az órára. Húsz perccel múlt hat.
- Ezt jól csinálta, nagy okos – mondta Max. – Derék kis gentleman maga.
- Tudta, hogy különben szétloccsantom a fejét – mondta Al a konyhából.

– Dehogy – mondta Max. – Nem erről van szó. A nagy okos rendes gyerek. Helyes fiú. Tetszik nekem.

Még két ember jött be az étkezdébe. Egyik miatt George kiment a konyhába, és összeütött egy sonkás és tojásos szendvicset, amit az illető magával akart vinni. Benn a konyhában látta Alt, aki keménykalapját a feje búbjára tolta, és ült egy széken a tolóablak mellett, és egy vadászfegyver lefűrészelt csövét a székeknek támasztotta. Nick és a szakács a sarokban állt háttal egymásnak, és mindkettőjük szája be volt tömve törlőruhával. George elkészítette a szendvicset, becsomagolta zsírpapírba, betette egy papírzacskóba, magával vitte, a férfi kifizette az árát és elment.

– Nagy okos mindent el tud végezni – mondta Max. – Tud főzni, meg minden. Jó felesége lenne maga egy lánynak, nagy okos!

– Gondolja? – mondta George. – A barátjuk, Ole Andreson, már nem jön.

– Adunk neki még tíz percet – mondta Max.

Max figyelte a tükröt, és nézte az órát.

Az óra mutatója előbb hét órát, majd hét óra öt percet jelzett.

– Gyere, Al – mondta Max. – Azt hiszem, jobb, ha megyünk. Már nem jön.

– Adjunk neki még öt percet – mondta Al a konyhából.

Ez alatt az öt perc alatt bejött egy férfi, és George közölte vele, hogy a szakács beteg.

– Mi a frászáért nem fogad másik szakácsot? – kérdezte a férfi. – Tudtommal büféje van. – Ezzel kiment.

– Gyere, Al – mondta Max.

– Mi legyen a két nagy okossal meg a négerrel?

– Felőlük nyugodtak lehetünk.

– Gondolod?

– Persze. Ezzel végeztünk.

– Nekem ez nem tetszik. Hanyag munka. Túl sokat beszélsz.

– Menj a pokolba. Szórakoznunk kell egy kicsit, nem igaz?

– Mégiscsak túl sokat jár a szád – Al. Kijött a konyhából. A vadászfegyver lefűrészelt csöve egy kissé kidudorodott szűkre szabott felöltője alatt. Lesimította a kabátját kesztyűs kezével. – Viszontlátásra, nagy okos – mondta George-nak. – Nagy szerencséje van.

– Ez a helyzet – mondta Max. – Lóversenyezni kellene magának, nagy okos.

A két férfi kiment az ajtón. George nézte őket az ablakon keresztül, amint elhaladtak az ívlámpa alatt, és átmentek az utca másik oldalára. Szűk felöltőjükben és keménykalapjukban olyanok voltak, mint két kabaréfigura. George hátrament a konyhába, s megszabadította Nicket és a szakácsot kötelékeiktől.

– Nekem ebből elég volt – mondta Sam, a szakács. – Nekem ebből elég volt.

Nick felállt. Még soha nem volt törlőruha a szájában.

– Mondd – szólt. – Mi a fene volt ez? – Igyekezett könnyedén venni a dolgot.

– Meg akarták ölni Ole Andresont – mondta George. – Agyon akarták löni, mikor bejön vacsorázni.

– Ole Andresont?

– Azt.

A szakács hüvelykujjával tapogatta a szája szögletét.

– Mind a kettő elment?

– El – mondta George. – Elmentek

– Nem tetszik nekem – mondta a szakács. Egyáltalán nem tetszik nekem.

– Hallod-e – mondta George Nicknek. – Jól teszed, ha elmegy Ole Andresonhoz.

– Rendben van.

– Okosabb, ha nem csinálnak semmit – mondta Sam, a szakács. – Jobb ebből kimaradni.

– Ne menj, ha nem akarsz – mondta George.

– Nem mennek vele semmire, ha belekeverednek – mondta a szakács. – Maradjanak csak ki belőle.

– Elmegyek hozzá – mondta Nick. – Hol lakik?

A szakács otthagya őket.

– Vannak, akik mindig mindent jobban tudnak.

– A *Hirsch*-penzióban – mondta George Nicknek.

– Elmegyek oda.

Künn egy ívlámpa átvilágított egy fa csupasz ágain. Nick ment felfelé az utcán a villamossínek mellett, és a következő ívlámpánál befordult egy mellékutcába. Három házzal feljebb volt a *Hirsch*-penzió. Nick felment a két lépcsőfokon, és megnyomta a csengőt. Egy asszony nyitott ajtót.

– Itthon van Ole Andreson?

– Beszélni akár vele?

– Igen, ha itthon van.

Nick felment az asszony után a lépcsőn az emeletre, és hátra a folyosó végibe.

Az asszony kopogott az ajtón.

– Ki az?

– Valaki keresi, Mr. Andreson – mondta az asszony.

– Nick Adams vagyok.

– Jöjjön be.

Nick kinyitotta az ajtót, és bement a szobába. Ole Andreson ruhástul feküdt az ágyon.

Azelőtt nehézsúlyú profi bokszoló volt, a teste jóval hosszabb volt az ágynál. A feje alatt két párna volt. Nem nézett Nickre.

– Mi az? – kérdezte.

– A *Henry*-büfében voltam – mondta Nick és bejött két alak, megkötöztek engem meg a szakácsot, és azt mondták, megölik magát.

Ostobán hangzott, amikor elmondta. Ole Andreson nem szólt rá semmit.

– Kiraktak minket a konyhába – folytatta Nick. – Magát le akarták lőni, mikor bejön vacsorázni.

Ole Andreson a falra bámult, és nem szólt semmit.

– George úgy gondolta, hogy jobb lesz, ha eljövök, ég elmondom magának. .

– Nem tehetek semmit – mondta Ole Andreson.

– Elmondom, hogy néztek ki. 1

– Nem akarom tudni, hogy néztek ki – Ole Andreson a falat nézte. – Köszönöm, hogy eljött és megmondta.

– Az csak természetes.

Nick nézte a nagy darab embert, amint feküdt az ágyon.

– Nem akarja, hogy elmenjek a rendőrségre, és szóljak nekik?

– Nem. Nem lenne semmi értelme.

– Tehetnék valamit?

– Nem. Semmit se tehet.

– Talán csak blöff volt.

– Nem. Nem volt blöff.

Ole Andreson a falnak fordult.

– Csak arról van szó – mondta, és a fal felé beszélt –, nem bírom rászánni magamat, hogy elmenjek hazulról. Egész nap itthon voltam.

– Nem tudna eltűnni a városból?

– Nem. Abból már elegendem van, hogy a világban kószáljak szerteszét.

A falra nézett.

– Itt nincs mit tenni.

– Nem tudna mégis valamit?

– Nem. Butaságot csináltam. – Ugyanazon a színtelen hangon beszélt. – Itt nincs mit tenni. Majd egy idő múlva rászánom magamat, hogy elmenjek hazulról.

– Hát akkor én visszamegyek George-hoz, és elmondom neki – szólt Nick.

– Viszontlátásra – mondta Ole Andreson. Nem nézett Nickre. – Köszönöm szépen, hogy

eljött.

Nick kiment. Amint becsukta az ajtót, látta, hogy Ole Andreson ruhástul fekszik az ágyon, és a falat bámulja.

– Egész nap a szobájában volt – mondta a penziósnő lenn a földszinten. – Azt hiszem, nem érzi jól magát. Mondtam neki: „Mr. Andreson, el kellene mennie hazulról, és sétálnia egyet olyan szép őszi napon, mint a mai”, de nem volt kedve hozzá.

– Nem akar elmenni hazulról.

– Sajnálom, hogy nem érzi jól magát. Nagyon kedves ember. Bokszoló volt, tudja.

– Tudom.

– Nem látszik meg rajta, csak az arcán – Az utcai ajtó előtt álltak, úgy beszélgettek. – Olyan szelíd ember.

– Hát akkor jó éjszakát, Mrs. Hirsch.

– Én nem vagyok Mrs. Hirsch. Ő a tulajdonos. Én csak vezetem a penziót helyette. Én Mrs. Bell vagyok.

– Hát akkor jó éjszakát, Mrs. Bell.

– Jó éjszakát.

Nick elment a sötét utcán a sarki ívlámpáig, és azután a villamossínek mentén a *Henry*-büféig. George bent volt a pult mögött.

– Beszéltél Oléval?

– Beszéltem. A szobájában van, és nem akar elmenni hazulról.

A szakács kinyitotta a konyhaajtót, mikor meghallotta Nick hangját.

– Még csak meg se hallgatom – mondta, és becsukta az ajtót.

– Elmondtad neki? – kérdezte George.

– Persze. Elmondtam neki, de tudja, miről van szó.

– Mit szándékozik tenni?

– Semmit.

– Meg fogják ölni.

– Én is azt hiszem.

– Valamibe belekeveredhetett Chicagóban.

– Valószínűleg.

– Pokoli ügy.

– Rémes ügy.

Többet nem is szóltak, George lenyúlt egy törlőruháért, és letörölte a pultot.

– Vajon mit csinálhatott? – mondta Nick.

- Átejtett valakit. Ezért szokták őket megölni.
- Én eltűnök ebből a városból.
- Helyes. Azt jól teszed.
- Rá se bírok gondolni, hogy csak vár a szobájában, és tudja, hogy bekapja. Nem, ez szörnyű.
- Hát jobb, ha nem gondolsz rá.

Bálint György: Halálraítéltek

Döbbsenten veszek újra meg újra a kezembe egy verskötetet. Címe: „Járkálj csak, halálraítélt”, szerzője Radnóti Miklós. Nem tudok szabadulni ettől a verskötettől – de nem esztétikai okokból, vagy legalábbis nemcsak ilyenekből. Ez a könyv többet ad nekem az irodalmi örömnél – talán nem is örömet, hanem valami nyugtalan, bonyolult érzést, amiben öröm is van, de egyben kín is. Az a kínos érzés, amit akkor érez az ember, amikor valakitől nyíltan meghallja a *saját* titkos érzéseit és gondolatait. Én nem mertem határozottan bevallani magamnak – ő világosan és kegyetlenül kimondja. Reméltem, hogy talán nem is igaz, talán csak képzelődtem, egyre sokasodó lelki vereségeim hatása alatt: most aztán jött ez a verskötet és kertelés nélkül megállapította a diagnózist. Igen, mondta, valamennyien halálraítéltek vagyunk. Az ítéletet már régen kihirdették, jogerős, csak még a végrehajtás időpontja bizonytalan. Mit tehetünk addig? „Járkálj csak, halálraítélt.” Más költő is írt már a halálról, mindegyik írt róla, Schopenhauer szerint a halál nagy „múzsavezető”. De rendszerint akkor írtak róla, ha vágyódtak utána. A magyar költészetben például a középkori „Halál himnuszától” Adyig hol hangosan, hol fojtottan végigvonul a halálvágy. Végre is mindnyájunk öntudata mélyén ott lappang egész szerényen és rendszerint észrevétlenül a megsemmisülés vágya. De most nem erről van szó. Mi, akik ma élünk és gondolkozunk, nemcsak ritka, ködös-romantikus pillanatainkban gondolunk a halálra. Sokkal gyakrabban és akkor a legerősebben, amikor éppen a legjobban érezzük magunkat. Ezt árulják el Radnóti Miklós versei. Igazán nem bánatra hajló költő. Lázadó temperamentum, szereti az életet. Izét megtalálja még a proletárok eledelében is, ódat ír nyári táplálékukról, a szilváról és a dinnyéről. „Ó ének, dicsérjen két gyümölcs, olcsó vacsorák dísze, kilós eledel.” Imádja a megfogható valóságot, a természetet, boldoggá tudja tenni nemcsak a szerelem, hanem egy tavaszi pocsolya a mezőn, mókus futása a nyári erdőben, vagy a „tücsökugrás kicsi zaja.” Kevés egészségesebb költőt ismerek ma, - mégis mindig eszébe jut a halál. A legváratlanabb helyzetek emlékeztetik rá.

*Ó, ez a kert is aludni s balmi készül,
gyümölcsöt rak a súlyos ősz elé.
Sötétedik. Halálos kört röpiül*

*Köröttem egy elkésett szőke méh.
S fiatal férfi te! rád milyen halál vár?
Bogárnyi zajjal száll golyó feléd,
vagy hangos bomba túr a földbe és
megtépett hússal hullsz majd szerteszét?*

Így ír egy kertben, melyben boldog perceket töltött. Így ír, mikor napjai eredményét méri le, mikor egy táj szépségét élvezi, mikor szeret. Bármi történjék, a halálmotívum mindig visszatér. Semmi esetre sem mint vágy, nem is mint szorongás, hanem mint kemény, szinte tárgyilagos bizonyosság. Mondom, ezt érzem magam is, régóta, csak nem mertem kimondani, reméltem, talán a letagadás segít. És ezt érzik, azt hiszem, nagyon sokan a mi nemzedékünkben. Éljük az életet ahogy lehet, munkába, gondolatokba, érzésekbe fogunk: és közben tudjuk, hogy mindez csak ideiglenes, talán már holnap, de legkésőbb holnapután jön valami „bogárnyi zajjal” és kérlelhetetlen biztonsággal. Gyakran jut eszünkbe a „Halál himnusza”: „Elmegyek meghalni, mert a halál bizony, de a halálnak órájánál semmi bizonytalanabb.” Ez az érzés, melyet nagyon sokan rejtegetünk és melyet Radnóti most nyilvánosságra hozott, távol van az érzélgős, kispolgári pacifizmustól. Nem halálfélelem: egyszerűen csak *haláltudat*. A halált tudomásul vesszük, beiktatjuk napi életünkbe, számolunk vele és ha bekövetkezik, nem fogunk meglepődni. Ezek a versek minden nyavalygás és ellágyulás nélkül szólnak róla, csaknem szigorú hangon állapítják meg. Halálraítéltek bennünket, egyelőre haladékot kaptunk, addig mindenesetre élünk, ahogy tudunk, sőt néha még a jövőre is gondolunk, amely nyilván nem lesz a miénk, de kétségtelenül eljön: „mert fagy készül itt, utána hull a hó majd”, de aztán „egy hajnalon az új fű kidugja törét”. Addig pedig járkaljunk csak, amíg lehet. Tudjuk, hogy nem sokáig lehet, de ez nem kedvetleníthet el, nem mondhatjuk, hogy nem érdemes. Mennél rövidebb ideig lehet, annál inkább érdemes.

*... tisztán élj te most,
mint a széljárta havasok
lakói és oly büntelen,
mint jámbor régi képeken
pöttömnyi gyermek Jézusok.
S oly keményen is, mint a sok
sebtől vérző nagy farkasok.*

Hát igen: tisztán, vagy kevésbé tisztán, keményen vagy kevésbé keményen, de nagyjából mindenesetre így.

Ballai László: Mérgezés

Végeredményben a lányom a költségmegosztás miatt hívott el nyaralni. Hiszen, amint hazaértünk, így fordult hozzám:

– Apuka, kiszámoltam a magára jutó költségharmadot.

„Költségharmad.” Komoly arccal kellett hát áttekintettem az elém tett papírlapot. Szállás, benzin, minden stimmelt. Csak az maradt ki a kalkulációból, hogy az összes éttermi vacsorát én fizettem ki. Természetesen megjegyzés nélkül lettem a kért összeget. Elégedett mosolyt láttam átsuhanni a lány arcán. Megboldogult anyjára ütött, aki szintén könyvelő volt, és képes volt két fillérért kilométereket gyalogolni, hiába magyaráztam neki, hogy az idő a legdrágább ezen a világon. Miatta nem költözhattunk a fővárosba sem, merthogy ott, úgymond, többbe kerül a rezesi és magasabbak a bolti árak. Bezzeg a lányom oda nőszült, és bár a nejemnek hallatlanul sok fejtörést okozott az, hogy utánamenjünk-e, végül a sok számítás és átvirrasztott éjszaka szaldója azt hozta ki: „maradnunk kell a vidéki városban, majd a lányunk meglátogat bennünket.”

Korábban a lányoméék egy baráti házaspárral utaztak együtt, ekkor persze a „költségnegyed” volt a számítási egység. „Ki kell használni a kapacitást” – mármint az automobilét és a bérelt apartmanét –, ez volt a jelszó, mintha nem is nyaralásról, hanem a KGST visszafuvarlevének érvényesítéséről lett volna szó. Azután összességében mekkora károkat is okozott Magyarországnak ez a gazdaságtalan gyakorlat, hogy nem üresen, hanem selejttel teli érkeztek vissza a vasúti kocsik. A lányom pedig, aki minden költséget a lehető legnagyobb mértékben optimalizált, panaszkodott is – ha néha napján meglátogatott bennünket –, hogy miközben ő igazán mindent megtesz a lehető legjobb ár-érték arány eléréseért, az erőfeszítéseit nem értékeli kellőképpen. Magamban a baráti házaspárnak adtam igazat – hiszen az utazás titka a tenger hullámszállásában, a forróságában is üdítő levegőben és a szabadságban rejlik, nem pedig a spórolásban – de egy percig sem haboztam, hogy igent mondjak, amikor a lányom – jobb híján – engem kért fel útitársnak.

Kicsi gyermek korában utaztunk utoljára együtt, még abban az időben, amikor a szakszervezeti mozgalom – amely a „kizsákmányoló országokban” kormányokat volt képes megdönteni – itt abban tetőzött, hogy kedvezményesen lehetett ebédelni és üdülni, akár külföldön is. Mi ugyan mindig Bulgáriába adtuk be az igénylést, a kellemes tenger, a puha homok és a szívélyes vendéglátás miatt, de nem haboztunk elfogadni a beutalást a „baráti” NDK-ba és Romániába sem, mert ha az ember egyszer nemet mondott, akkor évekig elsüllyedhetett a kartonja, és nemhogy az Aranypartra, de még Hajdúszoboszlóra sem juthatott el. Emlékeimben a kislányom lencsőke fürtjei lobognak Warnemünde, Constanța és Várna homokja felett, amelyből várakat építettünk, hogy elfújja azokat a szél, elöntse a tenger, vagy lerombolja valami rosszgyerek.

Ámde a szocializmus „erős bátyája” egyszer csak megingott, és ez többek között a szakszervezeti utazások árának drasztikus emelkedésében is megnyilvánult. Egy constantjai beutaló csaknem annyiba került, mint egy görögországi körutazás. Javasoltam a feleségemnek, hogy az új helyzetben az IBUSZ-nál fizessünk be társas utakra. Ő azonban hallani sem akart erről. Számára a nyaralás nem csupán azt a kényelmet jelentette, hogy nem kell főzni, mosogatni és takarítani, hanem azt is, hogy kevesebbet költünk, mintha otthon maradnánk. Nem tudom, honnan szedte ezt, de mindenesetre jól átörökítette a lányába, aki már főzni, mosogatni és takarítani is hajlandó volt azért, hogy a nyaralással spóroljon, sőt, az apartman-árból, az útiköltségből, valamint a költségmegosztásból kidolgozott egy kalkulust, amely megmutatta, hogy

mekkora legnagyobb földrajzi távolság elérésére kínálkozik lehetőség. Mármost a nyáron ennek a kalkulusnak a működéséhez elengedhetetlenül szükség volt legalább egy harmadik útitársra. Így hát, éppen harminc évvel az utolsó szakszervezeti üdülésünk után, ismét külföldre készülődtem a lányommal.

– Gyere fel apuka még az utazás előtti napon, majd nálunk alszol, és akkor idővesztés nélkül indulhatunk kora reggel.

Érkezésemkor a lányoméknál igen nagy volt a készülődés. Érdeklődtem, tudnék-e segíteni valamiben.

– Apuka, te most nyaralni mész, amit már oly régen megérdemelsz, mi majd mindent elkészítünk a Bélával.

A vejemet nem nagyon ismertem. Rendes embernek tűnt, de soha nem hallatta a hangját. Az ünnepeket némán ette és itta végig. Ha annyit mondott, „nagyon jó ez a vörösbor”, már sokat beszélt. Mindig a lányom vitte a szót a társaságában, még hozzá istenítve őt:

– Amikor az olasz kempingben kiment az áram, Béla megcsinálta a trafót, még mielőtt kikerkezett volna az ügyelet. A műszakvezető ezután mérnöki állást kínált neki az ottani elektromosoknál.

– Lengyelországból hazajövet lerobbant az autó. Na, mondom Bélának, most itt alszunk az árokparton, mire ő fél óra alatt átépítette a motort, valamit kiiktatott, és kiképzett helyette egy tartályt. Amikor itthon elvitte a tragacsot a szervizbe, az autószerelő döbbenetesen figyelte ennek az új mechanizmusnak a működését, majd amikor végre elhitte, hogy a férjem alakította ki, felkínálta neki, hogy legyen annak a rallycsapatnak a konstruktőre, amelyben már évek óta eredménnyel versenyez.

– Ő a legjobb mérnök. Mondta is az egyik professzora, ha mindenki ilyen képzett lenne az országban, mint Béla, akkor bezárhatnának az egyetemek.

Egyszer, amikor a nők már lepihentek, megkérdeztem Bélát, hogy melyik szakon végzett mérnökként. Meglepetésemre azt felelte, hogy ő nem mérnök. Hosszú hallgatás – és több pohár bor elfogyasztása – után hozzátette, hogy a villanszerelés nem mérnöki munka. Merthogy villanszerelő? Igen, de a gázhoz is ért.

Kora hajnalban indultunk nyaralni. Nem is reggeliztünk, mert az utazási kalkulus szerint erre csak az első tankoláskor nyílt mód. Karlovacban Béla még alig illesztette be a benzinpisztoly csövét az üzemanyagnyílásba, amikor a lányom megkérdezte tőle:

– Béla, hát már soha nem hozod a szendvicseket?

A vejem nem szólt semmit. Miután teletankolta az autót, felszolgált a szalvétába göngyölt sonkás kifliket, s amíg mi ettünk, bement a kasszaépületbe fizetni.

– Béla nem reggelizik? – kérdeztem a lányomat.

– Ő soha nem éhes, ha vezet.

Senjig már nem álltunk meg. Az utat a lányom végigfecsegte, részletesen ecsetelve, hogy milyen internetes foglalási rendszeren keresztül találta a szállást, és hogyan sikerült még az engedményes árból is lealkudnia húsz százalékot. Csak beszélt, beszélt választ sem várva. Közben

tíz percenként rászólt a férjére:

- Béla, mindjárt lerepülünk az útról.
- Ne vedd ilyen élesen a kanyart!
- Ha így száguldasz, nem győzzük fizetni a fogyasztást.
- Ne az emelkedőn előzzél!
- Azt hittem, kirepülök a szélvédőn a fékezéskor.

A hegyi útról Senj felé kanyarodva már feltűnt az uszkok híres kalózvára.

– Ugye, kislányom, megnézzük ezt az öttornyú erősséget? Tudod, ez volt a török, majd a velencei hódítók ellen küzdő horvátok sásfészke, akik, bár rablók voltak, mint nálunk a kurucok, mégis a nemzeti ellenállást testesítették meg egy vészterhes korszakban.

– Igen, Apuka, feltétlenül, de nem most, mert mielőbb oda kell érnünk a szállásra, hogy még legyen időnk reklamálni, ha valami nem a foglalásnak megfelelő.

És amikor betoppantunk az apartmanba, a lányom, egy papírral a kezében, mintegy leltárt felvéve, végigjárta az összes helyiséget, és kipipálta mindazon a tárgyakat, amelyek szerepeltek a foglalásban. Közben folyamatosan kommandírozta Bélát:

- Kapcsold be a hűtőt!
- Nézd meg, működik-e a rezsó!
- Ellenőrizd, hogy ég-e minden villanykörte!

Béla pedig mindent bekapcsolt és leellenőrzött, majd lerogyott egy székbe és elbólintott.

– Béla! – teremtette le a lányom, amint kiperdült a mellékhelyiségből. – Hogy lehetsz ilyen neveletlen, amikor Apuka is itt van?

– Engem, édes lányom egyáltalán nem zavar, ha Béla is pihen. Elvégre ő is szabadságon...

– De hát megyünk a strandra, Apuka. Béla, hol van a gyékény? Betetted a napolajat és a törülközőt a strandszatyorba?

A tengerparton Béla, miután, pontosan követve az instrukciókat, leterítette a gyékényeket és a törülközőket, majd maga is leheveredett, ismét elszenderedett.

– Béla! – förmedt rá a lányom. – Hát te csak heverészel, én meg itt unatkozom?

Amikor a vejem másodszor is elaludt, azzal ébresztették fel, hogy most már ideje volna bevásárolnia a vacsorához. Ekkor javasoltam, hogy menjünk étterembe.

– Szerintem befér a költségoptimalizálásba – tettem hozzá.

A lányom hamiskásan mosolygott. Béla ellenben oly végtelen hálával nézett rám, aminőt csak a kutyák szemében látni.

A nyaralásból egyetlen műemlékre sem emlékezhettem vissza – a kalózvárát természetesen a „kapacitáskihasználás” szempontjából nem lett volna érdemes megnézni – de még a tenger zúgása sem maradt meg bennem úgy, hogy ne vegyült volna bele a lányom hangja:

– Béla, miért nem simítottad ki a törülközőt?

- Kend már be a hátam, hát vörös leszek, mint a főtt rák.
- Látom, csak úgy teszel, mintha szunyókálnál, pedig a nőket bámulod.
- Miért hallgatsz állandóan?
- Béla, miért nem foglalkozol velem soha sem?

E mondatok kongtak mindegyre a fejemben az utazásról visszatérve a fővárosi lakásban is, miután, kifizetve a lányomnak a költségharmadot, álomra próbáltam hajtani a fejemet. Hajnal felé sikerült elbóbiskolnom. A kicsi lányomat láttam amint Warnemünde homokjában áll kezében kisásóval, és aranyszőke haját lobogtatja a szél.

„Gyere, építsünk várat” – indítványoztam.

„Nem tudom, hogy a kapacitáskihasználás szempontjából megéri-e?” – durcáskodott.

„De a költségkalkulust ez az akció nem befolyásolja.”

„Igenis befolyásolja, mert elfáradok, és akkor többet kell ennem. Az étel pedig pénzbe kerül.”

„Hát majd én megépítem a homokvárat, ha ideadod az ásódat.”

„Majd Béla megcsinálja helyettem, amit kell.”

„Ki az a Béla?”

Még alig virradt, amikor a lányom rontott a szobába.

– Gyorsan, apuka, nem bírom el Bélát, segítsen!

A vejem, amikor kiemeltem a gázsütőből, már halott volt.

A mentő hivatalból értesítette a rendőrséget is a baleset miatt.

– Jajistenem a gáz, a sütő régóta vacakolt – panasolta a lányom a könnyeivel küszködve. – Elalvás előtt említettem a férjemnek, hogy gázzagot érzek a konyhában. Ha tudtam volna, hogy ez lesz belőle, persze egy szót sem szólok.

- Miért nem hívtak gázszerelőt? – kérdezte a zászlós.
- Tudja, az uram kétkezi ember volt, valóságos ezermester, megcsinált az mindent.
- Volt gázszerelő képesítése?
- Gázszerelő? Hová gondol, az uram mérnök volt.
- Milyen mérnök?
- Hát, tulajdonképpen két felső iskolát is elvégzett, mint technikus, és mérnöki beosztásban dolgozott.
- Milyen technikus volt pontosan?
- Elektro- és épületgépész. Szerkezetekkel foglalkozott. Hegesztések, meg ilyesmi.
- Tehát nem volt minősített gázszerelő.
- Neki nem ilyen-olyan képesítése volt, hanem óriási gyakorlata.
- Akkor miért nem zárta el a főcsapot, mielőtt szerelni kezdett?

- Nem is tudom. Talán mert nagyon elfáradt. Most jöttünk haza a nyaralásból, ötszáz kilométert vezetett.
 - És akkor hajnalban még elkezdett szerelni?
 - Olyan tevékeny volt szegény. Mindig mindent azonnal meg akart csinálni.
-

Húrok

Nándi Mihály: A csárdáskirálynő

A bájos kis Szilvia, az ünnepest primadonna búcsúzik barátaitól és rajongóitól, mert karrierjét Párizsban kívánja folytatni, na meg azért is, mert tudja, szerelme a fess Edvin herceggel a nagy társadalmi különbség miatt nem teljesezhet be. Az Orfeum törzsvendégei, a mókás természetű Bóni gróf és Miska, az öreg szeparépincér vezetésével, Szilvia ünnepélyes búcsúztatására készülnek. Miska pincér és Feri úr, az egyik vendég, nosztalgiával emlékeznek vissza Cilikére, az egykori primadonnára, aki a Csárdáskirálynő szerepben sok férfiszívet tört össze. Ekkor megérkezik az emlegetett hölgy, aki időközben hercegnővé avanszált, hogy hazavigye a fiát a részére kiszemelt, rangja béli menyasszonyhoz, Stázihoz. Humoros és érzelgős jelentek váltogatják egymást, mígnem a katonai behívóval Bécsbe kényszerített fess herceg gyorsan házassági kötelezvényt ír alá a bájos Szilviával egy közjegyző előtt. Edvin távozása után Bóni gróf Szilvia tudtára adja, hogy Edvinre Bécsben menyasszony vár. A lány a hír hallatán úgy dönt, mégis Párizsba távozik, útközben azonban megáll Bécsben, hogy részt vegyen Edvin és menyasszonya eljegyzésén, mint Bóni gróf felesége. A fess herceg nagyon elkeseredik, amikor a bájos Szilviát a gróf nejeként látja viszont, s ekkor elhatározza, mégis eljegyzi a menyasszonyát. Erre a herceg főkomornyikjává előlépett Miska, mint a szívügyek avatott ismerője, összehozza Stázi és Bónit, akik azonnal egymásba szeretnek. Edvin és Szilvia tisztázzák a félreértéseket, de Cecília hercegnő pénzt ajánl fel a lánynak a távozásáért cserébe. Amikor a vendégeknek bejelentik Stázi és Edvin eljegyzését Szilvia megmutatja a házassági kötelezvényt, aminek Stázi és Bóni örülnek legjobban. Mivelhogy a happy end itt már voltaképpen megtörtént, és azt alig veszélyezteti bármely ármány, a Cecília főhercegnő leleplezéséről szóló harmadik felvonás dramaturgiailag teljesen felesleges, de azért szirupos melódiái kellőleg elandalítják a közönséget.

Nos, ezt az édes kis operettet, amely remek hangszerelése miatt, na és persze a szenialitás és a giccs határán mozgó slágereivel azonnal beveszi magát a könnyed műfaj kedvelőinek fülébe, 1915. november 17-én mutatták be Bécsben, a Johann Strauss színházban. Eredetileg november 13-án péntekre tűzték ki a premiért, és a babonás szerző, Kálmán Imre kérve kérte az igazgatót, hogy ne aznap mutassák be darabot, de mivel addigra már minden jegy elkelt, alkuról szó sem lehetett. Csakhogy Jozef König, az egyik főszereplő berekedt, így mégiscsak el kellett halasztani az előadást. Pedig ennek a bombasztikus darabnak péntek 13. sem ártott volna,

minthogy diadalának nem ártott az I. világháború sem.

Mivel 1915 végére, amikor ezt a cuki kis operettet megismerte a világ, már a második éve tombolt a háború fergetege, és Európa ölelésre termelt legényeinek színe-java a hideg föld alatt pihent.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu